

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**Церковно-релігійні організації Станіславівської єпархії Греко-
Католицької Церкви в 20–30-ті рр. ХХ ст.**

Студента 4 курсу, групи СОІ-42
напряму підготовки (спеціальності)
014 «Середня освіта (Історія)»
Пелещишина Мар'яна Васильовича
Керівник:
доктор історичних наук, професор
Пилипів Ігор Васильович
Рецензент:
кандидат історичних наук, доцент
Дрогомирецька Людмила Романівна

Національна шкала: _____
Університетська шкала: _____
Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Ідеологічне обличчя та організаційні питання УХО (УКО), УКНП та УНО.....	6
Розділ 2. Християнські партії єпископа Хомишина та інші українські політичні групи.....	20
Розділ 3. «Хомишинці» щодо політики влади.....	33
Розділ 4. «Церковно-релігійні організації Станіславівської єпархії Греко-Католицької Церкви в 20–30-ті рр. ХХ ст.» у навчальному і поза навчальному плані.....	51
Висновки.....	56
Список використаних джерел.....	58
Додатки.....	62

Вступ

Актуальність теми. На сьогоднішній день, в Україні, Греко-католицька церква займає активну суспільно-християнську позицію. Головне місце в структурі УГКЦ займає Івано-Франківська митрополія. У вітчизняній українській історіографії формується зацікавленість українських науковців до вивчення історичного розвитку і становлення єпархій українських церков у контексті суспільно-політичної історії незалежної України, що доводить до актуальності дослідження ролі Станіславівської єпархії Греко-католицької церкви у суспільному житті Галичини. В цьому полягає суспільно-політичне й наукове значення дослідження даної проблематики.

Станіславівська єпархія відіграла значну роль у політичному житті земель Західної України, які на той час входили з 1923 р. до складу Польської держави. Не малу роль в цих справах відіграв Блаженніший Григорій Хомишин, за ініціативою якого були створені українські політичні партії та організації, такі як: Українська християнська організація (УХО), заснована в 1925 р. у Львові, яка ініціювала появу газети «Нова Зоря» першим головою якої був Тит Галущинський; Українсько-католицька народна партія (з 1931 р. – Українська Народна Обнова), яка була заснована 1930 р. у Львові, яка стояла на засадах віри і Церкви і боролася з атеїзмом і масонством. Вона вимагала автономію українських земель у складі Польської держави, і була лояльною до польської влади. Найбільший вплив вона мала в Станіславівській єпархії, опікуном якої був Григорій Хомишин.

Дослідження цієї теми є актуальним, щоб показати народу, політичний напрям Станіславівської єпархії, в боротьбі за права населення краю з польськими чиновниками. Ця тема допоможе привернути велику увагу дослідників до даної проблематики, і показати сучасникам велике минуле їх предків.

Об'єктом дослідження є церковно-релігійні організації Станіславівської єпархії Греко-Католицької Церкви.

Предметом дослідження – є політичні процеси УХО, УКНП та УНО в Станіславівському воєводстві.

Метою дослідження є дослідити суспільно-політичні процеси на території Станіславівського воєводства і ставлення хомишинських партій до УНДО.

Виходячи із поставленої мети автор ставить перед собою наступні завдання:

- **розглянути** умови політичної боротьби в Станіславівському воєводстві в 20-30 рр. ХХ століття;
- **проаналізувати** діяльність українських політичних партій та організацій в польському Сеймі та Сенаті;
- **дослідити** становище місцевого населення;
- **висвітлити** ставлення польської влади до українського населення;

Хронологічні межі роботи охоплюють 1920-1930-ті рр.

Територіальні межі: межі Східної Галичини та Волинь.

Стан наукової розробки: дана проблематика висвітлена в працях вітчизняних науковців І. Пилипіва [45], де висвітлюються заходи греко-католицьких єпископів з організацій та діяльність духовних семінарій в Станіславівській єпархії. В працях О. Єгрешія [41] висвітлено вплив Григорія Хомишина на політичні організації Станіславівського воєводства.

Методологічна основа. Принципи і методи дослідження, які були використані: історичний метод, логічний метод, принцип історизму, об'єктивності, науковості.

Наукова новизна полягає в тому, що автор роботи намагався розкрити відомості про соціальне, політичне і культурне становище українського населення і політичних еліт Східної Галичини і Волині в складі Польщі в 1920-1930-х роках ХХ століття, комплексно дослідити всі сторони політичного життя.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що опрацьований і систематизований матеріал може бути використаний в подальшому науковому дослідженні, при написанні магістерської або навіть і вищої наукової роботи на здобуття наукового звання. Узагальненні дані по темі

можуть бути використанні для краєзнавчої роботи в школах, для використання в музеях, а також у факультативній і гуртковій роботі, яка повинна розвивати любов учнів до рідного краю та своєї Батьківщини.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається з вступу, чотирьох розділів, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. Ідеологічне обличчя та організаційні питання УХО (УКО), УКНП та УНО

Греко-католицька церква та її духовенство як до спалаху Першої світової війни, так і після неї справили величезний вплив на суспільство, на формування його настроїв та на формування національної обізнаності. У березні 1923 р. Рада послів Антанти визнала Східну Галичину, як територію що належала Польщі, і українське населення, що її населяло, мусило прийняти цей факт. Ще однією проблемою, з якою довелось зіткнутися, була суперечка серед духівництва про майбутній характер церкви. Першою з двох тенденцій було русофільство, яке проголошувало візантізацію греко-католицького обряду і зосереджувалося на проголошенні єдності галицьких русинів із росіянами. Тому вони прагнули продовжити східну традицію, представляючи, серед іншого, елементи літургії, що походять від російської православної церкви. Так звані Західники, тобто сторонники латинізованої форми обряду, підкреслювали його соборність і зв'язок зі Святим Престолом. Таким чином, виникли дві орієнтації: денталізація, як переважаюча над латинізацією, і орієнтація пов'язана із візантізацією.

Обидва напрями були присутні і в міжвоєнний період, і суперечка підтвердилася розривом греко-католицької церкви в середині тридцятих років у пресі. В основі західництва та орієнталізму були різні бачення на історію європейської культури, визнані окремими уніатськими священниками. Андрей Шептицький підтримав східний напрям.[46,с.216] Він це аргументував тим що, не слід відходити від візантійської спадщини і уникати запозичення з латинського обряду.[36,с.182] Митрополит напевно боявся розмити роздільність Греко-католицької церкви від латинського обряду і денаціоналізацію та полонізацію українців.[36,с.81]

Під час романізації висловився Григорій Хомишин [Рис. 1.1.], єпископ Станіславівський, він був четвертим керівником єпархії. Спочатку єпархію очолював Юліан Пелеш, висвячений у листопаді 1885 р., а потім Юліан Куїловський з 1891 року та Андрей Шептицький у 1899-1901 роках.[46,с.143]

Призначення Хомишина єпископом прийняли прохолодно активісти національних і москвофільських течій, а також представники уніатського духовенства, які звинувачували його в тому, що він тримається подалі від міжпартійних суперечок і політики. Їхні побоювання викликало припущення, що в майбутньому греко-католицьке духовенство уникатиме втручання в справи, які безпосередньо не стосуються церкви.[35,с.500]

Ще в 1921 р. Станіславівський єпископ сперечався про необхідність йти на певні поступки. Тоді він вимагав від поляків зупинити друкування провокаційних текстів в пресі, і тимчасово відмовити своїх співвітчизників від гасел про незалежність. Хоча його постулати не знайшли підтримки серед більшості греко-католицького духовенства,[41,с.14] він продовжив закликати українців зберігати спокій. Він вказував на особливий раціоналізм у 1923 р. після надання Польщі Східної Галичини. Він переконував своїх співвітчизників, що вони повинні не жаліти себе, а братися за роботу по покращенню своєї долі. Він також вважав, що ситуацію слід перечекати, не нагнітаючи ситуацію. Він також стверджував, що час, коли українські землі залишаються в межах Польщі, українці повинні використати для того, щоб духовно підготувитися до незалежності, і набратися сил для майбутньої боротьби за неї.[там же] Нажаль більша частина греко-католицького духовенства не в змозі була змиритися з втратою Східної Галичини зберігала антипольські настрої серед співвітчизників.[41,с.14]

Однак офіційно 8 вересня 1925 р. греко-католицькі єпископи склали присягу на вірність Польській республіці.[41,с.17] Таким чином, вони зобов'язались поважати Конституцію Республіки Польща і лояльність державі. Хомишин намагався стримати своє слово, до чого і закликав українців. Галицьке суспільство не витримало в той час прорадянського настрою, що, можливо, теж сприяло прийняттю єпископом лояльності по відношенню до польської влади. Водночас він відмовився від віри в те, що земляки здобудуть незалежність юридично і підтримав їх зусилля в цьому напрямку.[9,с.4] Деякі українці дійсно хотіли співпраці обох народів, висловлюючи погляди, відповідні ідеалам

Станіславівського єпископа. Ці вірування стали основою ідеології та політики кількох українських християнських організацій та партій, що утворилися в 1920-1930-х рр. у Східній Малій Польщі як-от: Українська християнська організація (УХО), Українсько-католицька Народна Партія (УКНП), Українська Народна Обнова (УНО).

Першою у 1925 р. була створена Українська християнська організація. Її метою було вироблення в українців єдиного світогляду, що ґрунтується на християнських засадах та охоплює всі сфери їхнього життя (церковно-релігійне, національне та соціально-економічне).[9,с.4] Його члени хотіли, щоб співвітчизники зрозуміли, що «греко-католицька церква з властивим їй обрядом, вона пов'язана з долею українського суспільства, в історії якого вона зіграла дуже значну роль». Засновники УХО мали на меті зібрати всіх християн-католиків української національності, які потім, спираючись на католицький світогляд, незалежно від партійної приналежності, професії та статусу становили б організовану силу. Її «завданням було б інформувати український народ по різних проблемах». Було прийнято рішення УХО офіційно прийняти ідею окциденталізму під час конференції духовенства Станіславівської парафії 22 липня 1929 р. в оголошеній тоді резолюції.[41,с.24]

Концепція створення української християнської організації з'явилася серед частини української інтелігенції вже у 1923 р. Його ініціаторами були Володимир Децикевич та отець Титус Теодозій Галушинський [Рис.1.2.]. План її створення не був реалізований, мабуть, тому що більшість українських політиків були впевнені, що нова партія може призвести до роздробленості сил і, як наслідок, їх значного ослаблення.

Однак у 1925 р. отець Галушинський повернувся до ідеї створення християнської організації. Основні збори відбулися 4 серпня того ж року в будівлі греко-католицької семінарії.[45] На них прибуло кілька священників з Львова та інших міст Східної Малої Польщі, у тому числі: д-р Дмитро Стек, Михайло Дороцький, Юліан Плешкевич, Микола Хміловський, Олександр Малиновський, д-р Йозафат Маркевич, Теофіл Гомікевич, Юліан Хім'як та

Йосиф Маринович. Координував діяльність організації Тимчасовий оргкомітет на чолі з о. Галущинським. До неї також входили отці: Хім'як, Дороцький, Хміловський, Плешкевич і Маркевич.

Метою Комітету було створення українського об'єднання на основі цінностей Католицької Церкви. Нова організація створювалася переважно духовенством та представниками української інтелігенції. Деякий час продовжувалося будівництво його структур, поки глава Оргкомітету намагався залучити до УХО і мирян, шукаючи підтримки у д-ра Степана Томашівського.[27,с.4-5] Як і адвокат Володимир Охримович, він вступив в організацію в січні 1928 року.[41,с.16]

Робота розпочалася з повідомлення про створення УХО всім греко-католицьким єпископським ординаріатам в країні та за кордоном. Комітет запросив також до співпраці священнослужителів з інших греко-католицьких парафій, водночас надаючи їм план своєї діяльності. Ці, у свою чергу, дали фінансову підтримку організації.[40,с.42] Також Комітет оприлюднив звернення до «людей доброї волі» з пропозицією вступити до УХО.[27,с.4-5]

Організація мала ґрунтуватися на принципах централізму, відповідальний за неї був Оргкомітет, який обирався на зборах організаторів. Його виконавчим органом був Секретаріат із місцем знаходженням у Львові, який у свою підпорядковувався організаторам, створюючи місцеві структури УХО і водночас виконуючи функції зв'язку між членами організації та Секретаріатом. Будівництво організації розпочалося на рівні Львівської архієпархії, а її «Чоловіків довіри» залишилися як студенти, так і представники місцевої громади, які допомогли створити УХО. Організація мала виникнути як суспільна, і не мала наміру займатися політикою, як це гарантували члени Тимчасового комітету. Таким чином, УХО не змогла взяти участь у виборах, але її засновники, не виключали думку, що в майбутньому вона трансформується у політичну партію.[40,с.42]

Відбулося перше засідання Оргкомітету, на якому обговорювалися плани УХО та найневідкладніші роботи 5 серпня 1925 р., а потім 6 жовтня. В ході цього

засідання, серед іншого було прийнято звіт про виконану роботу та ухвалено рішення про необхідність видавництва журналів. Для цього був підготовлений статут компанії, яка взялася за це завдання. Був також розширений Оргкомітет, який остаточно утворився в листопаді 1925 р. Він мав розглядатися у двох варіантах: широкому та вузькому. Перша команда хотіла включити більшу групу людей, але його засідання передбачалися через досить тривалі проміжки часу. Туди увійшли вже згадані: о. Галущинський, Зенон Лукавецький, львівський придворний радник д-р. Олександр Надрага, о. Юліан Хім'як, о. Михайло Дороцький, о. Микола Хміловський, о. Юліан Плешкевич, о. Йозафат Маркевич, о. Теофіл Гомикевич, о. Йосиф Маринович, викладач Державного педагогічного державного коледжу у Львові Ольга Бачинська та студент юридичного факультету Роман Хайду.[40,с.42]

У жовтні того ж року також розпочато підготовку програми. Проект церковно-богослужбової програми розробив отець Галущинський, політичний – д-р Надрага, а освітньо-культурний – о. Хмельовський. Намір полягав у тому, щоб спочатку опублікувати звіт на сторінках друкованого органу УХО, який мав бути розпочатий, і лише після консультації з читачами остаточно розробити. У той же час Комітет видав прокламацію і розіслав її греко-католицькому духовенству, інформуючи про цілі та завдання майбутньої організації. Писалося, між іншим, що піднімається турбота про всі верстви населення і виховання української нації в дусі християнських цінностей. Також було повідомлено про створення тижневика, який мав стати друкованим органом УХО.

Для початку офіційної роботи організації потрібна була згода польської влади. У жовтні 1925 р. переговори з ними розпочав її голова отець Галущинський. Влада була зацікавлена в УХО та її місцевих осередках. 9 жовтня всім старостам надіслано листа з Президентського відділу Станіславівського воєводства всім було надіслано лист із підписом вищезгаданого прізвища з наказом дізнатися, чи створені в їхній місцевості відділи УХО. З відповідей, які були надіслані з окремих повітів у жовтні та листопаді, однак виявилось, що жодних щодо активізації місцевого духовенства та створення УХО не

відбувається. Про це писали старости: станіславівський, стрийський, косівський, городенський, жидачівський, богородчанський, надвірнянський, скольський, тлумацький, долинський, коломийський. Про нестачу ініціативності щодо створення УХО у Станіславівському воєводстві він також сповістив у середині листопада 1925 р. начальника поліції в Станіславові.

У перші роки своєї діяльності УХО взяло на себе багато обов'язків. В одному з номерів «Нової Зорі» пояснили, чому вона не набула великого значення в суспільстві. Серед іншого було написано, що: «на це вплинуло те, що національний організм був і є при тяжкому захворюванні. Його причиною були дії згубних факторів, в тому числі: більшовизм, радикалізм, сектанство, язичницький націоналізм. Вони втручаються в життя нашого суспільства і створюють атмосферу анархії і хаос».

Ідея створення сильної незалежної католицької партії народилася на початку 1930 р.[15,с.1-2] Питання пов'язані з її організацією, мали обговорюватися на запланованій конференції. 8 липня 1930 р. Хомишин надіслав з цього приводу листа Назаруку.[41,с.24] Фактично рішення про її створення було прийнято 12 і 13 липня цього ж року. У свою чергу, вересневє засідання переросло в нараду засновників Української католицької народної партії.[16,с.1-2] У ньому взяло участь 68 осіб, серед них о. Лободич, о. Бойчук, д-р Іван Воланський, д-р Левицький та д-р Назарук.[36,с.166] До його діяльності долучилася і католицька інтелігенція. Організаційний комітет партії очолив Олексій Салак, якого замінив о. Галушинський, а секретарем став Гайдук. Його членами були Петро Голинський, Йосип Раковський, Олексій Мельникович та Марія Янович.[там же]

Відбулося перше засідання Оргкомітету УКНП 25 жовтня 1930 р. Під час розгляду справи вирішено повідомити всі ординарії про створення нової партії в Галицькій митрополії. Наприкінці зустрічі делегація у складі чотирьох осіб під керівництвом Олексія Салака надіслало письмове повідомлення про заснування УКНП у митрополичому ординаріаті, а також провів аудієнцію у Андрея Шептицького. У своїй програмі голова делегації запевнив митрополита, що

політична програма партії ґрунтуватиметься на католицьких засадах. Шептицький побажав її засновникам успіхів і висловив сподівання, що не буде непорозумінь і ворожнечі Католицькою Унією, засновником якої він був, і УКНП, яка мала політичні амбіції. Оргкомітет був призначений на 26 грудня 1930 р. Теми доповідей, які мали бути представлені, обговорювалися на першому засіданні.[20,с.3]

Програму УКНП, підготовлену Томашівським, Охримовичем, Назаруком та Галущинським було оголошено в жовтні 1930 р. У Східній Малій Польщі її розповсюджували у вигляді листівок. Причиною створення УКНП стало бажання «оздоровити [...] політичне життя і вести його на шлях позитивної творчості». В листівці також говорилося, що вся політична діяльність партії буде висвітлюватися на українських землях приєднаних до Польської держави, підкреслив, що вони мають повне право на самовизначення. Зазначалося, що УКНП хоче використати всі законні засоби для здобуття незалежності територій, де проживають українці. Вони мали мати власні адміністративні, судові, господарські та військові органи влади. Це також було призначено дозволити місцевому населенню користуватися всіма матеріальними благами і досягненнями суспільних, культурних і економічних установ, дотепер, за словами хомишинської громади українцям ускладнювали.

Ідеї УКНП також регулярно поширювалися на сторінках його друкованого органу, яким залишилася «Нова Зоря». У листі представлені постулати християнської партії, і було оголошено серію лекцій. Також стверджувалося, що запропонована назва не є офіційною і може бути замінена іншою, наприклад, Українська християнська народна партія. Повільне формування її структур вважалося перевагою, згадуючи історію інших важливих, подібних угруповань, що остаточно сформувалися лише через кілька років. Були також висвітлені проблеми, якими має займатися УКНП, наприклад, національні та соціальні проблеми. Найскладнішою, однак, здавалося була неоднорідна позиція духовенства з політичних питань. Газета публікувала статті, які заохочували

людей вступати в партію, але найбільше пропонували співпрацю з церковними організаціями.[36,с.182]

Ще одним періодичним виданням на християнську тематику був «Добрий пастир», що вийшов у Станіславові 1 січня 1931 р. за співпраці вчителів шкіл Станіславова та Перемишля, переважно духовних учнів. З нього вони могли дізнатися про пастирські проблеми у світі та розвиток католицького руху в інших країнах.[21,с.1]

Члени УКНП були активними і часто проводили збори прихильників партії. Один із них відбувся 31 січня 1932 р. в Станіславові під керівництвом Олексія Салака, який очолював Центральний організаційний комітет. Для обговорення політичного становища українців у Польщі було обрано перший окружний оргкомітет УКНП у місті Станіславів та його околицях. До її складу входили: д-р Володимир Милькович, професор Михайло Мацків, Іван Голембійовський, о. Юліан Хім'як, Роман Лободич, Омелян Хім'як.[25,с.4]

На окремих засіданнях траплялися інциденти за участю опонентів УКНП. Один з них відбувся в березні 1932 р. в Земельному банку у Станіславові. У ньому взяли участь 68 осіб, у тому числі: Назарук, кілька суддів, о. Міхал Мецінський, Богдан Монастерський, д-р Василь Кушнір, д-р Василь Василик, о. Іван Хомяткевич, Теодор Грицак, Дмитро Макогон, Микола Кнігініцький, Олександр Бойцун, Лев Курило, Дмитро Лішкевич та Кость Вишневецький. Засідання провів д-р Іван Воланський. Промову Назарука також завітали й послушали кілька студентів. Коли у нього запитали, чи є у них запрошення, він кинув яйце в промовця, а інший впустив на підлогу пляшку рідини. При цьому кричали «Ганьба примирителям!». Молодих людей попросили вийти з кімнати, і зустріч продовжилась. Варто також додати, що після завершення засідання Воланський та Шуль попросили поліцейського не викривати імена студентів і що ця неприємна подія не повинна бути «марною».

Через кілька місяців, у квітні 1932 р. УКНП було перейменовано на Українську Народну Обнову (УНО).[36,с.173] Таким чином вони хотіли уникнути використання католицької назви в політичних цілях. Нова партія

продовжила програму своєї попередниці. 17 квітня 1932 р. було опубліковано повідомлення УНО, яке пояснювало плани «ліквідації» УКНП широкій групі суспільства. Напередодні було оголошена резолюція, в якій пояснювалися причини створення «нової» партії, наприклад, запобігання розвитку більшовизму та протидія крайньому націоналізму. Зміна була позитивно сприйнята єпископом Хомишином, який стверджував, що посилення на католицизм було вилучено з назви партії, її члени чітко підкреслювали, що «новостворена» партія також буде ґрунтуватися на релігії.

Суттєві зміни відбулися в 1933 р. 18 листопада було обрано нового керівника ради з дванадцяти членів. Головою став Іван Волянський [Рис.1.3.], а посади його заступників зайняли Євген Барановський та Северин Снігорович. Секретарем призначили львівського журналіста Романа Гайдука.

Прес-органом УНО, як і до цього УХО та УКНП, залишалася «Нова Зоря» [Рис. 1.4.], яка тоді виходила двічі на тиждень. У 1935 р. журнал відзначив своє десятиріччя.[34,с.3]

За прикладом своїх попередників учасники Української Народної Обнови проводили збори, щоб звітувати про свою діяльність, організовували конференції. Два з них відбулися у березні та квітні 1938 року у Львові і стосувалися питань української преси. Серед їх учасників було також багато авторів із радикальними поглядами. Збори прийняли рішення про звинувачення у несправедливих діях проти конкурентної преси, про злам попередніх журналів і щоденних газет, про привернення уваги українського суспільства до спільних ворогів. Також сторони пообіцяли відмовитися від розміщення у своїх органах преси від розміщення статей, що дискредитують людей, які беруть участь у політичному житті. Також було анонсовано по цьому приводу третю конференцію.

Назарук офіційно виступив проти об'єднання української преси, однак він запевнив українських політиків, що робить це виключно з тактичних міркувань. При цьому він повідомив їм, що журнал, яким він керує, повинен займати таку позицію через Хомишина, який фінансує «Нову Зорю».

Залучення до політики з суто амбітних причин в середовищі УХО, УКНП та УНО вважалося рівносильним з втратою ними своїх основних цінностей. Латинський напрямок у церкві міг забезпечити захист від цієї небезпеки для греко-католицького уніатського духовенства. У «Новій Зорі» водночас підкреслили, що партію належить судити за її політичну програму, а не за назву. Таким чином навіть якщо хтось не належить, наприклад, до УКНП, це не означає, що він не католик. Найважливішим завданням даного угруповання має бути визначення конкретних та досяжних цілей.

Для уніатської церкви одним із найважливіших завдань було зближення «загублених» націй та формування взаємоповаги. Цьому не сприяли безперечно тоталітарні ідеології та націоналізм, проти яких виступали Хомишин і організації і партії, котрі він підтримував. Велике засмучення Станіславівського єпископа і його оточення було викликано тим, що на території населеній українцями – «націоналізм знайшов прихильників серед селян і малої буржуазії». «Нова Зоря» попередила своїх читачів про жахливий вплив екстремістських ідеологій.

Єпископ Станіславівський також нарікав на те, що найважливішою догмою його співвітчизників, яка підтримує націоналізм, є гасло «Україна перш за все», і питання віри, церкви чи релігії, які вважалися непотрібними та відсталими, для них перестали бути вадливими. За словами Хомишина, націоналізм «знищує не лише любов до Бога, а й любов до ближнього, бо вносить гарячку шовінізму й ненависть до всіх хто цього не робить». В такому вигляді він набув язичницьких рис, «наказуючи ненавидіти всіх, хто іншої національності, і навіть відмовляючись помагати і проявити милосердя в їхньому нещасті». Це суперечить етиці християнства, ігноруючи його принципи, стверджував єпископ, веде до розвитку осередків сатанізму.

Члени УХО, УКНП та УНО побоювалися, що націоналістична ідеологія викликає надто великий інтерес у молоді.[21,с.6-7] Хомишин навіть висловив стурбованість тим, що «[вона] заплуталась в дуже згубних тенетах, вона летить одна сліпо в безодню і принесе гірку долю своєму народові». Він намагався відвернути увагу людей від цієї ідеології, заохочував їх вибрати відповідальність

вигляд церкви, і, перш за все, він був ініціатором створення Католицької Акції в Станіславівському воєводстві, заохочуючи тим самим вірян до роботи в партіях, заснованих на християнських цінностях. Він мало думав про інші українські групи та їхніх лідерів стверджуючи, що «націонал-патріоти, шовіністи та недалекоглядні політики спричинили [...] гірку долю української нації. Вони діяли як божевільні, а не як лідери, вони просто плювали на будь-яку серйозну і раціональну тенденцію. Саме вони принесли духовне розкладання в нації, вони підірвали віру і мораль, вони засліпили її і отруїли націю».

У якийсь момент УНО навіть почала виступати проти участі молоді в політичному житті, що, у свою чергу, суперечило початковим вимогам, що вони теж мають цікавитися політикою. Засновники християнських організацій були дуже стурбовані тим, що українська молодь дедалі більше переконувалася, що національне повстання, а врешті й створення держави може призвести до повторення репресій та терору проти представників інших національностей, особливо поляків. Хомишинське середовище було категорично проти. Вони рішуче і несхвально відносилися до вбивства Тадеуша Голувки. В той же час вони намагалися попередити молодих українців не слідувати необдуманно за голосами людей, і зробити висновки з історії.

Хомишин критикував диверсії та політичні вбивства, вчинені поляками. Він стверджував, що будь-які акти насильства лише погіршать становище українців у польській державі. Він несхвально ставився до пропагування націоналізму, в тому числі до Євгена Коновальця, вбитого в 1938 році. У листі до редактора «Нової Зорі» Осипа Назарука висловив своє обурення тим, що в газеті є лише розповідь про обставини загибелі голови ОУН, однак опис його злочинної діяльності було опущено. Єпископ вірив, що цю інформацію українцям також слід прочитати й зрозуміти, що його серйозність принесла шкоду і церкві, і нації. Водночас він висловив стурбованість тим що вбивство Коновальця може породити його культ: «Кожне зло що з'явилося, також має бути заклеєно, інакше читачу здасться, що ми маємо справу з рекламою або навіть пропагуванням зла».

Порозуміння з поляками, відмова від крайнього націоналізму та тоталітарних ідеологій, критика терору і, перш за все, формування релігійної свідомості українців – не єдині завдання, які стояли перед організаціями та партіями, які пов'язані із станіславівським єпископом. Більшість справ, які мали передати до УХО, УКНП, УНО та самого Хомишина обговорювали у «Нова Зоря». Перший номер журналу вийшов 7 січня 1926 р. Спочатку він виходив раз на тиждень, і його тексти були здебільшого зосереджені на пропаганді католицизму. Йшлося про те, що багато українських кіл критикували діяльність Православної Церкви і негативно ставилися до неї. Захист церкви був важким. Оточення Станіславівського єпископа навіть стверджувало, що, по крайній мірі, органи друкування різних партій і організацій не завжди симпатизували один одному, що і є нападом на греко-католицьку церкву та цінності, які пропагують УХО, УКНП та УНО зуміли консолідувати один одного.

Варто наголосити, що хоча члени цих організацій і партій намагалися переконати греко-католиків, що католицька течія має бути ближче до них, вони категорично не погоджувалися на пропаганду ліберальної преси, гасл про те, що релігія – це тільки вигадка, народжена страхом перед «вищими» силами. У численних полемічних статтях критикували редакторів і авторів «Діла», звинувачуючи їх у шкоді католицькій вірі та церкві, публікуючи у журналі антиклерикальні тексти. Її захист також як і принципи віри і етики, стали дуже важливими для організацій і партій, пов'язаних із Станіславівським єпископом.

Було кілька видавництв, які негативно ставилися до вищезгаданих питань, серед них і вже згадане «Діло». Хомишин усвідомлював величезний вплив преси на формування настроїв читачів. Водночас він був стурбований тим, що українська громада часто черпає знання лише з цього засобу. Наголошувалося, що журнали відіграють роль «регулятора» політичної думки та суспільних рухів. Якщо конкретне видавництво підбурить людей один проти одного, нічого доброго з цього не вийде. Водночас побоюючись, що преса змогла б «гіпнотизувати уми» і, таким чином, «могла б захищати релігію, віру і мораль, висміювати найважливіші цінності». Таким чином, випуск хорошої католицької

преси був пріоритетом для громади пов'язаної з Хомишином. Охоплення широкої аудиторії, повинно було стати зброєю на шляху розширення християнської віри і її захистом від негативних факторів.

У формуванні свідомості та світогляду українського суспільства важливу роль відіграли й інші видання, присвячені християнській тематиці. У «Новій Зорі» також часто обговорювали цю тему. Рекомендували не недооцінювати важливість книг, до яких мала доступ широка маса населення. Автори наводили приклад дій більшовиків. Тому що, крім журналів і газет, вони видавали інші видання, в яких описувалися проблеми з різних сфер життя, охоплюючи таким чином велику групу реципієнтів. Це, у свою чергу, викликало побоювання в середовищі Хомишина, що якби вони мали доступ лише до недостовірної літератури, то вони б змінили їхні погляди, на цілком протилежні тим, що пропагує християнська течія.

Ставлення єпископа Станіслава щодо програм УХО, УКНП та УНО не були зрозумілі українцям. Їм було найважче прийняти той факт, що і Хомишин, і підтримані ним організації та партії припускають лояльність до польської влади. Інше періодичне видання, паризьке видання «Українські вісті», стверджувало, що ставлення УХО пов'язане з тим, що «Нова Зоря» була оплачена грошима «польських єпископів у Львові».

Між тим лояльність, яку просував станіславівський ієрарх, в майбутньому принесе велику користь як українцям, так і полякам. Будівництво взаємовідносин на основі християнських цінностей і прагнення до згоди між народами, які населяють спільну територію, повинно було запобігти багатьом трагедіям. Хомишин розумів необхідність домагатися української територіальної автономії, но тільки при збереженні хороших стосунків з поляками. Спроба встановити угоду з ними повинна була привести до мирного ставлення до українців як до рівноправних громадян. У певному сенсі так і вийшло, єпископ Станіславівський отримав визнання з боку частини польської преси, таких як «Газета Львівська», «Газета Поранна», «Кур'єр Львівський» або «Польське слово».

Інші справи були з українською громадою, яку Хомишин не шкодував у критиці, стверджуючи, що вона на мало важливих, часто шкідливих справах, і легко піддається гаслам, які не приносять користі нації.

Єпископ Станіславівський відводив велику роль Греко-католицькій церкві. Справді, у міжвоєнний період він сприяв відступу частині молоді від націоналістичних та комуністичних організацій. Хомишин послідовно переконував своїх співвітчизників, що, спираючись на християнську віру та етику, вони можуть отримати силу, проти якої поляки виявили б повагу. Це, у свою чергу, призвело б до «вимоги кращої долі для нашої нації».

Таким чином, перші українські організації спочатку створювалися, як не політичні при підтримці греко-католицького духовенства, і узгоджували свої дії із польською владою. Хомишин не підтримував настрої щодо оголошення незалежності, і запевняв населення зберігати спокій, не провокуючи польську владу до більш жорсткіших дій. Він також був противником комунізму і націоналізму, і вів з ними боротьбу, побоюючись, що вони нанесуть велику шкоду українському християнському суспільству.

РОЗДІЛ 2. Християнські партії єпископа Хомишина та інші українські політичні групи

Окрім християнських організацій та партій, які підтримує Григорій Хомишин Український католицький союз, створений за ініціативою архієпископа Андрея Шептицького. Його було створено у Львові в 1930 році, а його статут оголосили 31 грудня того ж року. Спілка не мала конкретної політичної програми. Перше установче засідання Головної ради відбулося 3 червня 1932 року під головуванням її президента Зенона Лукавецького. Хоча Союз не планував займатися політичними справами, влада все одно намагалася його закрити. Особливо їх турбували плани розширення діяльності УКС на Волинь. Голова національного департаменту МВС Генрик Сухецький побоювався, що це призведе до релігійно-національних конфліктів. Він вважав, що цьому можна запобігти визнанням УКС політичним об'єднанням, завдяки чому вона підлягала б контролю адміністративних факторів і, таким чином, закону гарантій.

Метою унії було об'єднання християнського українського суспільства. Від організацій і партій, які підтримував єпископ Станіславівський УКС відрізнялося відношенням до польської влади. Архієпископ Шептицький також проводив свою діяльність, спрямовану на зміцнення позицій українців в Польщі.[51,с.173-174] Його співвітчизникам, особливо в 1930-х роках, рекомендували бути нейтральними по відношенню до держави.[49,с.24] Тоді деякі українські кола вважали, що згоди не буде. Проте важко повірити, що священнослужитель високо в церковній ієрархії не дбав про влаштування стосунків між двома ворожими націями.

Невдовзі після утворення структур УКС було створено УКНП Хомишином.[36,с.171] Митрополит побажав новій партії успіхів та висловив сподівання, що, незважаючи на те, що вона має політичні амбіції, між двома католицькими групами не буде розбіжностей. Він також стверджував, що члени нової християнської партії також повинні належати до його асоціації.[20,с.3] Незважаючи на запевнення Шептицького у симпатії до УКНП, а згодом до УНО,

громади УКС побоювалися, що дві партії з католицьким профілем можуть змагатися між собою у здобутті прихильників.[36,с.167] Єпископ Станіславівський по-різному сприйняв цю ситуацію, як і члени його партії. У листопаді 1930 року він випустив на цю тему статтю в «Новій Зорі», в якій запевнялося, що створення УКНП не становить загрози для УКС. Також нагадали, що Союз – це не політична партія, а його члени мають право приєднатися до будь-якої групи. Важливо, щоб, приєднавшись до них, вони переконалися, що діючі там правила не суперечать вченню Церкви. Таке враження, що є дві католицькі партії, які не поважають одна одну. Такий висновок можна зробити, простеживши за пресою, пов'язаною з УНО та УКС. Журнал «Мета» був неофіційним друкованим органом Союзу митрополитів. Єпископ Хомишин багато разів сперечався з авторами текстів, звинувачуючи редакторів, зокрема, у тому, що «вони діють всупереч релігійним принципам і співпрацюють з представниками різних політичних кіл».[36,с.187]

«Діло» також асоціювалося з УКС, який також не отримав підтримки Хомишина. Він вважав їх занадто ліберальними і не раз друкував тексти критики в «Новій Зорі»[11,с.1], звинувачуючи їх авторів у нанесенні шкоди Католицькій вірі і самій Церкві. УКНП розкритикувало всі спроби поширення пантеїзму та підриву сутності християнської релігії. У «Новій Зорі» наголошувалося, що на Заході католики, ймовірно відмовляються від читання преси, подібної до газети «Діло», а на українських землях до неї писало навіть духовенство, підтверджуючи тим самим свою підтримку висловлених у ній поглядах. Члени УКНП не висловлювали своєї згоди на такі дії, водночас звертаючись до редакції зазначеного журналу з проханням припинити видання антирелігійних текстів.

Для УХО, УКНП чи УНО ідеальна політична партія, це та, що представляє українців, відповідає духу та вченню Католицької Церкви. Тому єпископ Хомишин заявив про підтримку всіх груп, які не порвали з християнським світоглядом і не працюють на шкоду Церкві. Пов'язані з ним сторони шукали згоди з поляками. Це, в свою чергу, відштовхнуло від них світські організації. Також не отримали визнання більшої частини українського суспільства статті

Хомишина, в яких він, зокрема, писав, що УНО проти створення наукових товариств з орієнтацією відмінною від католицької. Хомишинці вважали, що вони справляють значний вплив на українців. Це, в свою чергу, викликало побоювання, що якщо б їм довелося вибирати між католицьким і світським суспільствами, то більшість із них підтримали б перше. Проте УКС не відмовився від співпраці з ними.[36,с.190-191]

Двох священнослужителів на чолі українських християнських організацій і партій розділили багато питань,[38,с.56] але митрополит вважав, що їхні кола повинні працювати разом.[20,с.3] Їх безсумнівно об'єднала підтримка створеного в 1925 р. Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). Ця партія підпорядкувала собі багато економічних інститутів та культурно-освітніх установ у Східній Малій Польщі, а також відіграла значну роль в українському політичному житті в Польщі.[54] Вона була утворена шляхом злиття Української народної робочої партії (Української народно-трудової партії, УНТП), Української національної робочої партії (Української партії національної роботи, УПНР) і так званої Волинської групи.[48,с.44-54] Перша партія була створена в 1919 р. з Української національно-демократичної партії.

У 1928 р. УНДО увійшло до складу Українського парламентського представництва, створеного у 1922 р. У 1928-1939 роках його очолював депутат від партії Василь Мудрий. У цей період УРП здійснила певний вплив на відносини між українським суспільством та правлячим табором, сила яких, однак, залежала від ситуації в країні.

У перший період своєї діяльності це угруповання займало антипольську позицію. Таке ставлення критикували прихильники проголошених Хомишином ідей, зокрема один із головних активістів християнських організацій Осип Назарук.[55,с.18] Середовище, пов'язане з єпископом Станіславівським, не схвалювало взаємовідносини УНДО діючого з 1925 р. та Української християнської організації (УХО).[3,с.6] Мабуть, один із стимулів для створення цієї організації було раніше створення УНДО (липень цього року) і те, що греко-

католицьке духовенство, всупереч очікуванню, не здобуло при цьому особливого впливу. Варто також зазначити, що порядок денний УНДО не був повністю прийнятий.

Відносини між УНДО та УХО були різноманітними. Варто додати, що в рамках першого з цих угруповань виникло кілька груп. Найчисельніші очолювали: Дмитро Левицький, Володимир Целевич, Дмитро Паліїв та Василь Мудрий (їхні друковані органи «Діло», «Свобода» та «Новий Час»). Володимир Бачинський очолював групу, яка виступала за автономію Галичини у складі Польщі та мала на меті встановлення українсько-польського порозуміння. Третє крило УНДО сформували прихильники Євгена Петрушевича, орієнтованого на Радянську Україну.[41,с.61] У 1926 р. Хомишин підтримав останню групу, яка виступала за автономію, і закликав до цього членів УХО. У цей період він увійшов до складу Національного комітету УНДО включаючи духовенство, серед них: Хім'як і П. Городецький. Початковий етап співпраці УХО та УНДО сприяв збільшенню кількості членів Української християнської організації.

Ставлення єпископа Станіславівського змінилося в листопаді 1926 р., коли відбувся II з'їзд партії (19-20 листопада). Тоді з неї вилучили Володимира Бачинського. Це, у свою чергу, змусило Хомишина, як неформального лідера УХО, обережніше підходити до співпраці з цією групою. Варто зазначити, що в 1927 р. також у «Новій Зорі» було опубліковано меншу кількість статей, ніж у попередньому році.[41,с.21] Подальші ініціативи УНДО також не влаштували єпископа Станіславівського. 12 листопада 1927 р. ЦК партії вирішив створити з українських сил антипольський виборчий блок. Запросили до нього Соціал-демократів та членів Сель-Союзу (Селянського Союзу).[48,с.80-85] Єпископ Станіславівський прохолодно посилався на ідею керівництва УНДО, вказуючи на антирелігійний характер цих кіл. У той час у «Новій Зорі» все частіше з'являлися статті із закликом до заснування окремої консервативної партії.

Певне поживалення відносин між УХО та УНДО зазвичай відбувалося під час парламентських виборів. Варто, однак, зауважити, що обидві сторони в такий

момент розуміли, що їх зближення принесе конкретні переваги у вигляді посилення впливу на політику Польщі. Це було дуже важливо для оточення Хомишина тим, що воно не довіряло іншим польським політикам. Вважалося, що вони нехтують українським питанням, і «Нова Зоря» неодноразово писала про їхню «незрілість». Автор однієї із статей навіть висунув гіпотезу, що українські партії можуть погодитися лише в одному – взяти участь у виборах до Варшавського сейму. На цьому схожість закінчилася, і почалася боротьба «всіх проти всіх».

Одразу після виборів «Нова Зоря» опублікувала статті, в яких нинішню політику УНДО критикували, як демагогічну та шкідливу для української нації. Станіславському єпископу теж не сподобалося те, що УНДО розпочала співпрацю з лівими партіями. Націоналісти та демократи, у свою чергу, були незадоволені щодо компромісу з поляками. В 1928 р. керівництво УНДО надіслало листа Титусу Галущинському, в котрому категорично вимагало, щоб організація і її друкований орган відмовилися від курсу примирення.[41,с.66] Тоді «Нова Зоря» почала прощтовхувати концепцію реальної політики, яка мала б дозволити українцям отримати якнайширшу територіальну автономію на основі міжнародних зобов'язань Польщі в цьому напрямку. В УНДО, у свою чергу наголосили, що запропонований шлях кілька разів провалився, і звернули увагу на те, що після провалу підтриманого УХО консенсусного експерименту ворожі їй сторони та УНДО отримають перевагу в боротьбі проти греко-католицького християнства.

Проблеми, які виникли у відносинах з нинішнім політичним партнером, означали, що в рамках УХО розгорнулися дискусії щодо напрямку розвитку організації. Також розглядалася реформа профілю видавництва «Нова Зоря». Один із членів УХО Зенон Лукавецький стверджував, що газета повинна утриматися від пропаганди політичних гасел і не повинна вступати в політичну полеміку. Олександр Надрага вважав, що це може призвести до критики журналу, наприклад, з боку УНДО, який у свою чергу, як він підкреслив, негативно вплине на подальший розвиток УХО. Більше радикальну позицію

зайняв прихильник збереження нинішнього курсу прес-органу УХО Іван Гладилевич. 28 травня 1928 р. Галущинський ухвалив рішення про майбутнє УХО та «Нової Зорі». Він звернувся до Центрального Комітету організації, щоб зосередитися на розвитку християнської течії і пропагувати пов'язані з нею цінності, тим самим даючи зрозуміти, що «хомишинці» не мають наміру відхилятися від обраного курсу.[40,с.96] Такі рішення прийнято під час 13-го та 14-го засідань Комітету УХО 1928 р.

На початку квітня 1928 р. в одному з листів Целевича до Галущинського УХО звинувачується у виступах проти УНДО, незважаючи на духовенство, з яким вона безсумнівно пов'язана, вона набула значення серед українського населення саме завдяки критиці. З цією думкою не погодився голова УХО, який наголосив, що «не УНДО йшло пліч-о-пліч із духовенством під час виборів, а навпаки». Він також зазначив, що підтримка, котру надали УХО, не слід вважати послугою, і це не означає, що католики будуть продовжувати підтримувати любую політичну партію, займаючи ворожу позицію до греко-католицької церкви чи її єпископства.

Напружена ситуація між УНДО та УХО, що виникла в 1928 р., не була вигідною жодній стороні. УНДО намагалося покращити ці стосунки, проте з невеликим успіхом. Єпископська організація продовжувала свою діяльність не піддаючись впливу націоналістів.

У результаті виборів 1930 р. УНДО здобуло 21 мандат (у минулому сеймі у нього було 35). Причини несприятливого результату виборів шукали у слабкій національно-політичній свідомості його співвітчизників та відсутності в країні сильної української організації, особливо у Львові.

Попри, як може здатися прохолодні стосунки між УНО та УНДО на початку 1930-х рр. оточення Хомишина багаторазово вставало на захист націонал-демократів. Наприклад, коли тижневик «Сила», якого члени УНО називали «Більшовик» напав на УНДО, редакція «Нової Зорі» розкритикувала цю атаку, сприйнявши інформацію, представлену в «Силі» за демагогію.[12,с.4]

Проте негативна оцінка діяльності УНДО з різних сторін, ймовірно, стала причиною зміни політичної тактики партії, на початку 1931 р. Громада Хомишина продовжувала клеймити лінію націоналістів. На сторінках «Нової Зорі» нагадали, що вже в 1928 р. УХО виступало за автономію українських земель в складі Польщі. З іншого боку, зміни в позиції УНДО, були помірними, і їх оцінювали тільки як «початок відкриття». Члени УКНП водночас критикували УНДО за те, що вони не спішили створити власний проект автономії та не зробили жодних конкретних заходів для її реалізації. Цей постулат став одним із найважливіших як для УКНП, так і для УНО.

Водночас, як зазначено в одному з польських документів, УНДО також вживає заходів, щоб донести до співвітчизників, що нормалізація польсько-українських відносин є історичною необхідністю. З іншого боку вона висунула низку постулатів у мовних, шкільних, економічних та інших питаннях. Варто підкреслити, що промова Левицького, була дуже позитивно сприйнята, редакцією «Нової Зорі».

В 1935 р. були проведені нові вибори до Сейму й Сенату. Партія Хомишина і УНДО з'явилися разом. Українська народна обнова видала Програмну Декларацію, яка проголошувала повну свободу для Церкви, а також повідомляла, що партія хоче розвивати свою діяльність на території «етнічних та українських земель», [36, с.176] які увійшли до Польської держави. Наголошувалося, що ці території мали повне право на самовизначення і самоврядування, тому УНО має намір боротися за них. За словами засновників партії такі припущення не заважали лояльності до Польської держави. Очікувалося навіть, що українцям нададуть за його згодою територіальне відокремлення земель. Передбачалося також створення окремого парламенту, який базуватиметься у Львові.

У 1935 р. партія Хомишина отримала одне сенаторське місце, яке було закріплено за Романом Лободичем, і одного депутата, який став головою УНО, Іван Воланський. Після виборів відносини між УНО та УНДО не вщухли. Через рік з цього приводу виступив єпископ Станіславівський, вимагаючи, щоб між двома сторонами стала більш продуктивною. У 1937 р. в «Новій Зорі» було

опубліковано статтю «Моя згода на УНО», в якій наголошувалося, що християнська партія не повинна, підтримувати політичну програму УНДО, оскільки це не є її продовженням. Хомишина обурило те, що подібна думка з'явилася серед українського суспільства, і він заперечував залежність УНО від УНДО. Він також заявив, що цінності, котрими керується УНО, значно відрізняються від тих, котрі визнаються українськими націоналістами: «Закони і принципи, на котрих тримається УНО, настільки далекі від принципів УНДО, наскільки небо від землі».

Незважаючи на напружені відносини між УНО та УНДО, обидві сторони були включені в створений наприкінці 1937 р. Контактний комітет. Представники українських партій та організацій, які зібралися в Комітеті неодноразово наголошували, що будуть продовжувати боротьбу за волю української держави і дбатимуть про інтереси своїх співвітчизників у Польщі. Варто, однак, зазначити, що для деяких її учасників, в т.ч. активістів УНДО: Володимира Кузьмовича та Дмитра Левицького, політика стандартизації не була найголовнішою на цьому етапі.[55,с.120] У той же час подальші спроби досягнення згоди між УНО та УНДО, 1938 р. закінчилися невдачею. За зверненням Хомишина УНО вийшло з Комітету.

Варто підкреслити, що священнослужитель мав великий вплив на діяльність УНО, і члени групи враховували його думку. Теж саме було з «Новою Зорею». Назарук підтримував прагнення Хомишина зробити УНО незалежною і розпочати самостійну діяльність, котра би дозволила робити зусилля, направлені на створення національної і територіальної автономії в складі Польської держави і укладення польсько-української угоди. Питання про автономію було актуалізовано УНДО, яка посилила в 1938 р. курс на польську владу.[48,с.260-264] Водночас «Нова Зоря» повідомила про припинення конфлікту всередині організації.[5,с.3]

Розкол в середовищі націонал-демократів з'явився набагато раніше, вже восени 1933 р. Тоді з партії вийшли Дмитро Паліїв[30,с.7] та Володимир Кочан, який заснував Фронт національної єдності (ФНЄ). Конфлікт в УНДО також

підкреслило оточення Хомишина, назвавши це «громадянською війною». УНО також припустила, що вона буде довгостроковою.

Фронт національної єдності був легальним і прийняв націоналістичну програму. Його друкованими органами були: «Перемога» (з 1933 р.), «Батьківщина» (з 1934 р.), «Українські вісті» (з 1935 р.) та «Хліборобський шлях» (від 1935 р., коли влада заборонила видавати «Перемогу» та «Батьківщину»). Перша Національна конференція ФНС відбулася 23-24 березня 1935 р. Як вже зазначалося, партія виступала проти політики нормалізації, яку пропагувало УНДО, і проти терористичної діяльності здійснюваної Організацією українських націоналістів (ОУН), створеної в 1929 р. у Відні. З нею боролися прихильники обох сторін (УНДО та ОУН). Як наголошують у «Новій Зорі», її голова Дмитро Паліїв не хотів налагоджувати належні стосунки не лише з Польщею, а й із самим Хомишином та частиною УНДО, яка проголосила до згоди.

Середовище єпископа, як і слід було очікувати, не побачило спільних цінностей з ФНС. Одним із звинувачень проти партії Назарука, була її не чітка позиція щодо релігії. Редактор оцінив її як ще більш дивнішу, ніж позицію УНДО по цих питаннях.[31,с.4] Окрім коротких згадок на сторінках «Нової Зорі», ФНС приділялося мало уваги. Однак у 1938 р. повідомлялося, що її голова прагне створити Українську національну раду, до складу якої ввійшли б усі політичні угруповання, що стояли на боротьбі за права української нації.[30,с.7]

Одним з небагатьох спільних знаменників, які пов'язують ФНС з УНО, було неприйняття обох сторін діяльності Організації українських націоналістів. Місцева влада в Станіславові припускала, що під час виборів в 1935 р. між УНДО та ОУН відбудеться протистояння.

ОУН атакували єпископа Хомишина,[36,с.170] який прагнув повного викорінення націоналізму з життя українців. За словами Станіслава Стемпеня, він навіть закликав «відкинути зі скарбниці національної культури ті цінності, які могли б стати розсадником націоналізму, наприклад творчість Тараса Шевченка та Івана Франка».

У хомишинському середовищі виникло занепокоєння, що ця ідеологія, яка асоціюється з терором, набуває прихильників серед молоді. З метою протидії поширенню націоналізму було створено товариство «Українська молодь Христова». Його Львівський з'їзд відбувся у травні 1933 р. і зібрав від 40 до 60 тис. вірян.[38,с.61]

На українській політичній арені також діяли соціалістичні групи. Однією з них була Українська соціалістично-політична партія-радикальна партія (УСРП), заснована в 1926 р.[47,с.238] Вона продовжила політичну програму Русько-української радикальної партії (згодом Української радикальної партії), створеної в 1890 р. Прес-органом УСРП був «Громадський голос».

Це угруповання прагнуло «об'єднати й організувати український елемент сіл і міст». Програмні засади партії включали також боротьбу за соціальне і національне визволення трудящих мас і відбудову політичної та економічної системи в дусі соціалізму. Зрештою, вони хотіли створити незалежну Українську Народну Республіку, об'єднавши усі українські землі, а також забезпечити участь національних меншин в управлінні державою. У питаннях віри партійці прагнули відокремити церкву від держави і передати управління церковним майном релігійним громадам.

Громада Хомишина розкритикувала українських радикалів, наголошуючи що вони проти релігії. У своїй книзі «Проблема» український єпископ Станіславівський звинуватив їх у тому, що вони вміло використовують греко-католицьке духовенство у своїх цілях. Особливо він помітив такі ситуації під час виборів до сейму і сенату. Він стверджував, що членам цих партій було дуже зручно звертатися до духовенства з проханням агітувати на їхню користь і заперечувати перед духовенством, що вони все-таки «католики».

У «Новій Зорі» описано численні дії радикалів проти релігії. Назарук повідомив, що з нею вже давно почали боротьбу в агресивній пресі. Він також звинуватив їх в узурпації права виховувати священників і давати їм поради. Радикали, стверджував редактор, також нападали безпосередньо на єпископа Станіславівського та весь його «табір». Подібно про них говорив і Хомишин,

тому не дивно, що споріднене з ним середовище не було сприятливим для українських радикалів.

Іншою партією була Українська соціал-демократична партія (УСДП). Серед її активних членів були: Лев Ганкевич, Володимир Старосольський та Іван Кобилецький. Вона була заснована в 1899 р. і розкол у її лавах відбувся в 1922 р., коли представники правого крила партії (Ганкевич, Іван Квасниця та Порфиріон Бунян) були усунені від влади. У 1923 р. частина УСДП вступила до лав КПЗУ.

Соціал-демократична партія орієнтувалася переважно на міське населення. Ті, хто розкололи УСДП і вирішили залишитися в ній, налагодили співпрацю з польськими соціалістами. У 1924 р. партію залишену польською владою розформували, однак в наступні роки її відновили. В країні старі партійці заснували журнал «Wpered», перебуваючи в Чехословаччині вони просили допомоги в Українській соціал-демократичній робітничій партії (УСДРП).

Відносини між хомишинською громадою і соціал-демократами не можна назвати добрими. Головною причиною цього було, як наголошується в «Новій Зорі», плани «рехристинізації» суспільства, які, на думку активістів УКНП, мали намір реалізувати члени УСДП. У 1929 р. було зрозуміло що соціал-демократи все-таки недостатньо сильні, щоб зрівнятися, наприклад, з радикалами проте побоювалися, що вони зможуть отримати значну підтримку з боку українського населення, яке могло б підтримати табір у боротьбі з релігією та церквою.

Автономії у складі Польської держави хотіли деякі українські партії, серед них Український народний союз (УНС) та Руська аграрно партія. Перша з них була створена в січні 1926 р. під час Селянського з'їзду в Станіславові. У той час об'єдналися Українська народна партія, яка діяла з 1924 р. на Покутті, та Українсько-руська партія хліборобів.

Український народний союз, очолюваний Северином Даниловичем, мав бути селянською партією, яка передбачала порозуміння і співпрацю з польським селянством.[47,с.241] Погоджувальний характер цієї партії не став майданчиком для порозуміння з хомишинською громадою. Здається, він навіть негативно

ставився до неї. Про це свідчить реакція УХО порівняно з УНС, як і в «Кур'єр Львівський», в якому прямо було написано, що єпископська організація є примирливою групою, пов'язаною з УНС. У відповідь на сторінках «Нової Зорі» було висловлено таке обурення із заявою, назвавши це дурницею.

Крім Галичини, напрямок примирення взяла Волинська Українська Спілка. Її створення, як пише Збігнєв Запоровський, було наслідком процесів, що відбувалися в українському суспільстві Волинського воєводства. В результаті нової національної політики вона відкинула свою модель, засновану на постійному протистоянні владі. Союз був офіційно створений наприкінці червня 1931 р. в Луцьку завдяки підтримці воєводи Генрика Єжевського. Члени партії прагнули до автономії, але мали намір досягти її за допомогою адміністративного апарату, відмовляючись протистояти адміністрації і польському населенню.

Погоджувальні групи не мали великого значення серед української громади, про що свідчить те, що їх учасників називали, наприклад «хрунлями» та «похмільниками».

З 1923 р. в східних губерніях Польщі діяла Комуністична партія Західної України, що виникла з Комуністичної партії Східної Галичини, яка з 1919 р. діяла нелегально. Вона прагнула об'єднати землі Західної України з УРСР. Як уже зазначалося, у 1924 р. ряди партії зміцнювали УСДП. Сприяли створенню КПЗУ і діячі Комуністичної партії (більшовиків) України (КП(б)У), у тому числі Володимир Затонський. Сильне угруповання в партії становили люди з міжнародної революційної соціал-демократії. Діяльність КПЗУ часто критикувались на сторінках «Нової Зорі». Наприклад, один із номерів повідомляв про вандалізм своїх учасників, які вторглися в редакцію «Нового часу» і зруйнували її групою з десятків людей.

КПЗУ швидко зникла з політичної карти, а її колишні учасники провадилися перебудувати партійну ідеологію, програвши українському націоналізму.[49,с.24] У середині 1925 р. групі вдалося об'єднати «Волю народу» і «Сель-Союз», а в жовтні 1926 р. поставити в залежність від себе

організацію Української селянсько-робітничої спілки, яка на той час складалася з більшості членів вищезгаданих груп. Ця революційна селянська партія вимагала реформування політичного устрою Речі Посполитої, а не об'єднання українських земель. Політично та соціально вона наближалася до КПЗУ, а отже, не набула позитивного відгуку серед оточення, пов'язаного з Хомишином. В одному з номерів «Нової Зорі» його москвофільський напрямок, був підданий критиці.

У 1927 р. Сель-Роб розділився на Сель-Роб («правий») і Сель-Роб лівий («Єдність»), який з часом розвалився. Хоча Сель-Роб лівий виявив певну активність у Станіславському воєводстві, що викликало інтерес місцевої влади, вона не принесла великого успіху для впливу на українське суспільство.

Хомишин був переконаний, що у появі комуністичних партій на кшталт «Сель-роба» частково винні й самі українці. Вони не змогли, як писали в «Новій Зорі», розвинути таку соціально-економічну політику, яка відіграла б важливу роль у функціонуванні політичних партій. Зазначалося що ні сільське населення, ні українська інтелігенція не звертали уваги на ці проблеми.[32]

Станіславівський єпископ усіх комуністів, «сельробів», соціалістів і радикалів у своєму пастирському листі він називав «більшовицькими агентами». Водночас він закликав співвітчизників протидіяти «поширенню царства сатанізму», до якого зарахував вищезгадані політичні угруповання.

У серпні 1939 р. було створено Український Національний Провід. Його завданням було зібрати суспільно-політичні українські сили та представити їх у Польщі. Членами Почесної президії повинні бути митрополит Шептицький та єпископи Коциловський і Хомишин. Проти політичного залучення церкви до політичних справ був Осип Назарук.

Таким чином, в середовищі політичних партій точилася боротьба між комуністами, радикалами і соціалістами. Найбільшими ворогами для Хомишина були комуністи, тому що, комуністи хотіли приєднати Західну Україну до УРСР. Хомишин звинувачував в появі комуністичних партій частково і українців, через те, що вони не розвинули соціально-економічну політику.

РОЗДІЛ 3. «Хомишинці» щодо політики влади.

Метою українців, які мали жити в межах Польської держави, було отримання максимальної незалежності та найбільш сприятливих умов життя. У «Новій Зорі» багато разів звертали на те увагу що, хоча вони становлять чверть населення країни, вони не мають жодної участі в її організації. Крім парламенту, в якому вони мали своїх представників, вони були виключені з інших сфер життя. Зазначалося, що вони не займають жодних посад в державній адміністрації навіть у тих частинах Польщі, де вони становлять 70 або навіть 90 відсотків населення.[28,с.1-2] Подібним чином була представлена їхня участь в економічному житті.

Політика польської держави щодо українців з часом еволюціонувала і її можна поділити на кілька періодів. У 1926 р., невдовзі після створення Української Християнської Організації стався травневий переворот, в результаті якого Пілсудський прийшов до влади. Деякі українські активісти прогнозували, що ця зміна суттєво не вплине на становище українців, а інші сподівалися, що їхня доля покращиться.[51,с.68] Один із повітових начальників держполіції виділяв декілька українських груп залежно від реакції їх учасників на політичний переворот. Він приєднався до першої групи молодих людей, які хотіли використати цю подію для «відродження націоналістичної держави русинів», а також радикалів і комуністів, що прагнуть «визволити» робітничий клас від впливу класу володіючого». До другої групи увійшли «Руські організації», що розраховували на здобуття незалежності. До третьої групи зарахував українців, розраховуючих, що травневий переворот спричинить кризу в Польщі та призведе до її поступового краху, а по відношенню до останніх, серед інших українців, які зіткнулися з політичними змінами в країні він прийняв вичікувальну позицію.

Тема травневого перевороту була основною в «Новій Зорі». Про хід цієї події повідомляла газета, констатуючи це тим, що її головною причиною були «нездорові стосунки в польській державі». Польських політиків критикували за те, що, незважаючи на декларації патріотизму, найважливішим для них є не

суспільне благо, а лише задоволення потреб своїх партій. Більше того, активісти УХО, звинуватили їх у навмисному послабленні держави бійками між ними.

У перший період свого приходу до влади, політики пов'язані з Пілсудським, зосередилися переважно на її зміцненні.[44,с.23-91 Приблизно через півтора року вони сформували Незалежний блок співпраці з урядом, до якого спочатку приєдналися сім організацій. Кожен з них формулював різні політичні концепції та поєднував їх перш за все з особою маршала,[51,с.115-116] а також керуючись гаслами зверхності держави над особистістю та прагненням до соціальної солідарності та мілітаризації правлячої верхівки.

Першим успіхом НБСУ було отримання значної підтримки під час парламентських виборів, що відбулися в березні 1928 р. 25 % голосів до сейму і 31 % до сенату. Саме в цей період остаточно сформувалася організаційна структура правлячого табору. Однією з її цілей було внесення змін до конституції 1921 р. 2 серпня 1926 р. було уведено закон про внесення змін до її положень (серпнева поправка), який передусім посилив роль президента. Після виборів до Сейму почалися дебати щодо розробки та прийняття нової конституції.

На початку грудня 1929 р. прем'єр-міністр Казимир Світальський подав у відставку. Його замінив проф. Казимир Бартель, який у п'ятий раз очолив уряд. Однак у березні 1930 р. він залишив цю посаду. Юліан Шиманський, який зайняв його місце, нарешті взявся за це завдання, тож Ігнацій Мосціцький доручив місію створення уряду Яну Пілсудському. Ця спроба також виявилася невдалою.[13,с.1] Зрештою, прем'єр-міністром став голова клубу НБСУ Валерій Славек, який 29 березня 1930 р. сформував свій перший уряд, що діяв до серпня цього ж року.

У 1930 р. відбулися дострокові парламентські вибори (16 листопада до сейму, а 23 листопада до Сенату), і правлячий табір досяг успіху там, отримавши 249 місць у сеймі та сенаті. Варто згадати, що українці перемогли їх тоді: у Сеймі, у складі Українсько-Білоруського клубу – 21, а в Сенат – 429. Після виборів

президент Мосціцький підтримав ідею зміни конституції, підтримавши таким чином прагнення пілсудчиків.

Утворення одного угруповання, що складалося з прихильників маршала, було зустрінено з великою зацікавленістю УХО. У «Новій Зорі» з'явилося чимало статей, в яких обговорювалися проблеми всередині блоку, а також діяльність опозиції.[26,с.3] Варто наголосити, що читач не був поінформований про політичні симпатії редакції, а обмежувався переважно наданням фактів про ситуацію в країні.

Під час виборів 1928 р. УХО підтримала УНДО як єдину українську партію, яка дотримується католицьких цінностей. Ставлення до виборів хомишинської організації поставила її в залежність від польського єпископату, який він виклав це в пастирському листі 1927 року. Правлячий табір не був задоволений його змістом, про що він вказував у своїх друкованих органах. Варто нагадати, що священнослужителі, які підписували цей документ, бачили в польській владі два табори. З одного боку, вони є захисниками всього християнства, з іншого боку, вони люди, які борються проти нього і прагнуть до моральної революції.[8,с.4] Водночас вони закликали польське суспільство до об'єднання під час виборів за національною та католицькою ознаками.

Велику увагу в «Новій Зорі» приділили зміні конституції. Здається, що члени УХО скептично поставилися до заяв правлячого табору в такому робочому порядку. Може виникнути спокуса сказати, що вони прийняли позицію, подібну до тієї, яку представляє частина опозиції. Вони також висловили переконання, що прем'єр-міністр Світальський, чий кабінет було створено 14 квітня 1929 р., (діяв до 7 грудня того ж року), не повністю підтримує зміни до Конституції, побоюючись, що надання занадто великих привілеїв депутатам призведе до ослаблення виконавчої влади та до хаосу. Вони стверджували, що прем'єр-міністр знав той факт, що конституція не буде змінена без опору з боку опозиції, яка, на відміну від уряду, передусім виступала за зміну виборчого законодавства, стверджуючи, що лише такий крок покращить політичну ситуацію в Польщі. Вимоги опозиції не підтримала хомишинська громада, яка ще у 1926 р.

стверджувала, що реформи виборчого законодавства поляків зосереджена та тому, щоб, до сенату потрапило якомога менше українських політиків.

За стосунками влади та опозиції у вересні пильно стежила УКНП, котра в 1930 р. прийняла на себе функції УХО. Її хвилювало в першу чергу партійне майбутнє українців у Польщі. Ще в 1929 р. в «Новій Зорі» стверджувалося, що уряд не зосереджується на побудові добрих відносин в країні, і що він мало зробив для оголошених конституційних змін. Аналогічно відбувалося в інших сферах життя: економічній, соціальній, релігійній та у зовнішній політиці.

Політичні потрясіння та чисельні зміни на посаді прем'єр-міністра, що відбувалися з 1926 р., змусили хомішинців серйозно задуматися про майбутнє польського парламенту.[4,с.1] Наступне, п'яте призначення прем'єр-міністром Казимира Бартеля (грудень 1929 р.) не було, з одного боку, як підкреслюється в «Новій Зорі» особливо важливим з точки зору політичного життя Польщі, натомість, члени УКНП відчували певну тривогу, сумніваючись, що українське питання буде вирішено. Водночас редакція стежила за польською пресою та повідомляла про чутки, які з'являються на її сторінках, такі як відсторонення прем'єр-міністра та встановлення жорсткого курсу проти парламенту.

Правлячий табір не поспішав вирішувати справи та проблеми національних меншин, які проживають у Польщі. Все-таки у другій половині 1926 р. у Пілсудчиків не було плану їх вирішення, незважаючи на те, що деякі їхні представники висували деякі ідеї.[51,с.87-90] Наприклад, Генрик Юзевський[43,с.111] підтримував рух прометеїстів. Проте варто наголосити що сам Пілсудський намагався налагодити стосунки з українцями, хоча б із суто прагматичної причини, бо боявся, що цей народ може бути використаний, наприклад, Росією і спрямований невдоволенням українців політикою Польщі. Щоб запобігти цьому, він хотів надати їм хоча б можливість культурного розвитку. Проте фактом є те, що маршал, як пише Анджей Хойновський, не розробив теоретичної програми з точки зору національності, а федералізм, який йому так часто приписують, був скоріше інструментом для боротьби за баланс сил у Східній Європі, а не способом вирішення національних проблем. Водночас

Пілсудський вважав, що держава має забезпечити рівне ставлення до своїх громадян, якщо вони сумлінно виконують свої зобов'язання перед державою.[51,с.71-72]

Ще в липні 1926 р., під час свого парламентського викриття (період, коли діяв його другий уряд) про заплановану урядову політику щодо меншин, прем'єр-міністр Бартель сказав, що спробує пом'якшити національну та релігійну напруженість, а інтереси меншин будуть враховуватися державою.[43,с.107] Проте, як відомо, до кінця 1930 р. пілсудчикам не вдалося створити комплексну програму для українців[51,с.177], що й стало також однією із причин непорозумінь у маршальському таборі.[51,с.185]

Ще однією проблемою між поляками та українцями була освіта, якій маршальський табір також не надавав особливого значення, незважаючи на те, що деякі громадяни критикували постанови Пілсудського 1924 року, відомі як «Lex Grabski», звинувачуючи їх, зокрема, в «Занадто далекосяжному лібералізмі щодо меншин». Факт полягає в тому, що вони були засновані, серед іншого, на основі утраквізму, але давали перевагу у навчанні польською мовою.[51,с.38-39] Тоді деякі заклади також отримали права державних шкіл, а в 1930 р. було змінено періодичність щорічних організованих владою шкільних плебісцитів, які проводилися кожні сім років. У червні 1928 р. український клуб, а потім – німецький і єврейський клуби (березень 1929 р.) подали проекти законів про організацію освіти непольського населення.[там же]

Український клуб також вимагав покращити ситуацію в освіті на початку 1930 р. У березні він нагадав владі, що українці виконують усі свої зобов'язання перед державою і мають повне право на рівне ставлення з громадянами Польщі. Він вимагав будівництва шкіл і скасування утраквізму та заснування Українського університету у Львові. Справа його створення затягнулася, хоча вже у вересні 1922 р. було оголошено акт про губернське самоврядування, згідно з яким він мав бути створений.[51,с.57] Виникла суперечка практично до травня 1926 р.[51,с.58-67] Влада бойкотувала всі спроби відкриття університету.[там же] Це, у свою чергу, призвело до заснування у Львові Таємного українського

університету та Української політехнічної школи, які не були офіційно визнаними владою. Спробували повернутися до проблеми створення українського університету після травневого перевороту. Цією справою займався Тадеуш Голувко, підтримуючи прагнення українців у культурному і глобальному плані.[там же]

У середині серпня 1926 р. Рада міністрів оголосила про своє прихильне ставлення до ідеї перенесення українських університетів до Польщі з Чехословаччини, однак, уряд не зробив жодних конкретних кроків у цьому напрямку діяльності. На його рішення, ймовірно, вплинула реакція польського населення, того часу, особливо на сході країни, під впливом ідеології націонал-демократії.

Велике значення для українців мало освітнє питання. Велику увагу їй приділяла і «Нова Зоря», стверджуючи, що принципи, запроваджені в 1924 р. Грабовським тягнуть за собою знищення всієї української освіти.[49,с.12] У 1926 р. УХО повідомляла, що українська освіта знаходиться у поганому становищі. Школи, що діяли в австрійський період, були закриті, стали утраквістичними або керувалися польською владою. Подібна ситуація була із загальноосвітніми школами та вчительськими семінаріями. У «Новій Зорі» наголошувалося, що в душі українства та християнства молодь може навчатися лише в закладах і школах, якими керують сестри василіянки. Для створення приватної освіти, однак, бракувало ресурсів. У листі також повідомлялося, що влада знищила об'єкти «Рідної Школи» у Львові та провінціях та закрила молодші школи.[17,1]

Оточення Хомишина також критикувало владу через відсутність щодо українського університету. На початку 1926 р. в УХО зазначали, що незважаючи на заяву влади у 1922 р. вони не робили жодних дій у цьому напрямку. Також було наголошено, що в Польщі немає жодного українського вищого навчального закладу, незважаючи на те, що там живе кілька мільйонів українців. При цьому звернули увагу на те, що наприклад у Львові є університети, політехніки та інші школи, але вони мають польський характер, а в університеті є десять українських кафедр, які в австрійські часи були закриті в 1918 р.

Однак слід зазначити, що причини невиконання обіцянок уряду щодо створення українського університету бачили з обох боків. Першим був опір польського населення, яке виступало проти його створення у Львові. Проте члени УКНП також вказали на рішення українців щодо розміщення можливого університету, адже, як писали в «Новій Зорі», вони наполягали на тому, щоб університет був заснований у Львові. Не змінює факту, що УХО, УКНП та пізніше УНО підтримали його створення, посилаючись на державну статистику, згідно з якою українських студентів, які навчалися у львівських вишах в період 1929-1930 рр. в Польщі налічувалось близько 3 тисяч. Відсутність навіть одного університету з українською мовою викладання видалася членам УКНП обурливою, тим більше, що Львівський університет не мав курсу українознавства. Для хомишинської громади це тим більше не було зрозумілим, що були кафедри де читалися лекції про турецьку, перську, індійську та китайську культури. Річ в тому, що освіта мала великий вплив на польсько-українські стосунки. У «Новій Зорі» писали, що «поки така ситуація панує на цих землях, не можна сказати про будь-яке зближення двох народів».

Іншою гарячою точкою між державою та українцями було аграрне питання. Варто згадати, що в районах, населених співвітчизниками Хомишина, а саме у Східній Галичині та на Волині, базою для утримання близько 80% цього населення займало сільське господарство. При цьому 47% всієї землі належали господарствам понад 50 га, а їх власниками були переважно поляки і католицька церква.[51,с.45] Влада розуміла що якщо вони захочуть внести якісь зміни в сільське господарство, їм доведеться зменшити кількість землі нинішніх власників. Тим не менше, бажаючи перетворити структуру населення в районах, населених українцями, вони вирішили ввести систему військових поселень, віддав всі землі полякам. Попри збільшення їх кількості на спірній території, робилися спроби по зміцненню польських володінь. Для цього влада створила понад 3,4 тис. фермерських господарств. На території, про яку йдеться, з'явилися перші військові поселенці на початку 1921 р. більшість з них отримали землю безкоштовно. Не важко було передбачити, що вищезазначені заходи, що

особливо інтенсивно проводилися у 1921-1923 рр. поглиблювали національні конфлікти.[51,с.46-47]

У 1924 р. влада також вирішила реформувати цивільне поселення, що полягає в примусовому розподілі земель сільськогосподарського призначення. Зміни в сільському господарстві почали впроваджувати в 1925 р. і продовжували в наступні роки. Варто підкреслити, як пише Анджей Хойновський, що ця реформа не відіграла значної ролі у задоволенні потреб непольського населення.[51,с.48]

Православні українці також не мали простих стосунків з правителями, які прагнули до автокефалії своєї Церкви, про що було оголошено в 1925 р. Основою правового становища цієї релігії в державі в 1922-1938 рр. було Тимчасове положення про відносини влади з православною церквою в Польщі. З 1930 р. у православних була суперечка з католицькою церквою, яка вимагала повернути їхнє майно. Хоча влада намагалася припинити ці дії, щоб не загострювати напруженість між ними, однак, як пише Мирослава Папежинська-Турек, православне населення Польщі могло відчувати певну форму національного гніту. У той же час, на що також варто звернути увагу у Православній Церкві виникла криза, викликана суперечкою про принципи її внутрішнього устрою. Для влади це не була проста ситуація. З одного боку, вони не бажали, щоб православна церква набула українського характеру та націоналізувалася,[51,с.148-149] з іншого боку, уникали дій, які посилювали б невдоволення Православної церкви до польської влади. Отже, офіційно уряд не міг виступати проти їхніх прагнень.[там же]

Релігійна політика влади щодо української меншини у Східній Галичині не знайшла підтримки Хомишина та його оточення, хоча – як відомо, вона намагалася не підвищувати напруженості між обома націями. Деякі люди пов'язані з державною адміністрацією навіть були переконані, що єпископ греко-католицького духовенства прихильно налаштований до польської влади. Такі висновки можна зробити на підставі звіту губернатора Станіслава Едмунда Юристовського, поданого польській владі у Варшаву.[41,с.51-52] Згідно з

даними, що містяться в документі в Станіславівській єпархії, загалом працювало 588 священників, у тому числі 154 на владу, вони були «дружні і лояльні», а 108 – дали зрозуміти, що вони не втручаються в політику і займаються лише релігійними питаннями. Писав воєвода також, що найменший відсоток населення ворожого до польської влади, був у Станіславівському воєводстві, а найбільший у Львові. Причини цього бачилися в тому, що Хомишин зосереджувався переважно на релігійному житті та піднесенні його рівня серед вірян, а Шептицький разом із Йосафатом Коциловським зосередилися «на шкідливій діяльності проти держави, пробуджуючи український дух Петрушевича».[там же]

Ставлення правителів до греко-католиків не було, на думку партійців, однозначним, і це враження посилювалося хаосом у польській пресі, яка наголошувала, що уряд, отримуючи різні, часто суперечливі, вказівки про ставлення суспільства до унії, не знають, як нарешті ставитися до греко-католицького духовенства. При цьому наголошувалося, що польська преса найчастіше ставилася до неї неприхильно, звинувачуючи своїх віруючих у тому, що вони сприяли, наприклад, гальмуванню розвитку Ягеллонської ідеї. Архієрейське коло шкодувало про те, що польська сторона не намагалася розібратися в церковних справах.

Спір про власність церкви також міг бути фактором, що диференціює релігію.[14,с.1] В одному з текстів, опублікованих у «Новій Зорі» УКНП посилялася на виступ єпископа пінського Зигмунта Лозинського. У своєму посланні 1930 р. він оголосив, що звернеться до Риму із закликом не позбавляти православних усього майна, що належить католицькій церкві.[19,с.1] Ця заява не влаштувала членів УКНП, які стверджували, що власність, на яку «претендував» православний священнослужитель, належить греко-католикам.[там же] Отже, можна зробити висновок, що в окремих випадках громада Хомишина змогла виявити своє невдоволення проведеною діяльністю щодо українців, особливо греко-католиків.

Попри те, що деякі польські політики, зокрема Юзевський бачили потреби українців в Польщі, оточення Хомишина обережно сприйняло спроби їх задоволення, зазначаючи це у «Новій Зорі». Важливими для членів УКНП були не декларації, а конкретні дії, спрямовані на розширення прав національних меншин у Польщі, а таких, особливо після 1926 р., досі не було. А справді, пілсудчики, за перші кілька років свого перебування на посаді не розробили програму вирішення польсько-української проблеми.[51,с.155]

У 1930 р. відносини двох народів, що проживали в Східній Галичині загострилися. Варто нагадати, що з липня по листопад протягом 1930 р. диверсії та напади на польське населення організувала Українська військова організація (УВО). У відповідь на ці дії Пілсудський, відмовившись від можливості вирішити проблему політичними засобами, вирішив застосувати поліцейсько-репресивні засоби, в тому числі умиротворення українських сіл.[51,с.185] Відплата щодо мирного населення здійснювалася в три етапи: видавалися профілактичні накази, вводилися підрозділи поліції, організовувалася оперативна діяльність військових частин. Уряд стверджував, що його рішення диктуються лише необхідністю наведення порядку на Східних Малопольських територіях, а не ворожістю до українців та їхньої культури.[16,с.2]

Незважаючи на ці заяви, арешти та репресії тривали ще кілька місяців. Українських партійців обшукали та затримали. Наприкінці жовтня 1930 р. в будівлі Українського депутатського клубу були проведені обшуки, в результаті яких було заарештовано багатьох активістів. На початку листопада того ж року, наприклад, затримали Дмитра Левицького та Любомира Макарушку.[7,с.1] Тоді ж було заарештовано редактора «Діла» Василя Мудрого та кількох адвокатів. Про це писали в польській пресі, найчастіше під час обшуків у затриманих знаходили викривальні матеріали або «незаперечні» докази їх дій на шкоду Польщі.[17,с.1]

На сторінках «Нової Зорі» в деталях описані події, що відбулися в українському селі 1930 р., про те, що мирних людей побили та забрали, було знищено зерно, худобу та товари, вироблені для кооперативів. Наприклад у селі

Гай під Львовом каральна експедиція здійснила напади на людей, при цьому вигукуючи: «Це для польських хуторів!». Дізнаємося з газети що людей карали, наприклад, за те, що не знімали шапки перед військом, а літнім людям наказували, наприклад, чистити коней. Вищезазначені дії викликали величезну опозицію українського християнського середовища. Члени УКНП наголошували, що не можна карати невинних людей за правопорушення конкретних організацій, водночас стверджуючи, що, мабуть, 99% українців не симпатизують диверсантам, а багато хто навіть не чув про їхні дії.

У відповідь на пацифікацію в одному з номерів «Нової Зорі» редакція звернулася до громадян Польщі. Було визнано, що польські та єврейські маєтки стали жертвами підпалів і руйнувань, але при цьому звертали увагу на те, що ніхто не питав, хто в цьому винен. Автор одного з текстів повідомив, що сам воєвода львівський Броніслав Наконечников-Клюковський стверджував, що половина майна була свідомо знищена з метою вимагання страховок. На цю тему мала писати і польська преса. За словами автора, не було жодних доказів відповідальності учасників УВО до підпалу. При цьому він наголосив, що навіть якщо вони винні в нападах на польські маєтки, українське суспільство в цілому жодним чином не повинно відповідати за їхні вчинки. Більше того, переважна більшість українців вважала терористичні дії УВО гідними осуду. У цій ситуації УКНП категорично протестував проти т. зв. реваншу польської сторони, апелюючи водночас полякам, щоб вони виявляли справедливість у своїх судах, а також виконали свої обіцянки надати землю українському народу, за що взялася Польська держава перед своїми громадянами.

Варто зазначити, що застосування принципу колективної відповідальності було негативно оцінено деякими членами НБСУ, але активісти УКНП стверджували, що навіть якщо вони були проти пацифікації, то не з внутрішнього переконання, а щоб перемогти своїх політичних опонентів.[20,с.2]

Не оминули увагою громаду Хомишина масовими обшуками та арештами в Перемишлі, Дрогобичі, Ярославі та Трускавці. В «Новій Зорі» також писали про перевірки в інших населених пунктах, з обуренням наголошуючи, що вони

відбувалися там, де не було жодного диверсійного акту.[17,с.2] Восени наступного року були опубліковані численні тексти про арешти більшої кількості українців, за що владу відкрито критикували. Затриманих звинувачували у державній зраді через приналежність до УВО та ОУН, спрямовану на відокремлення від Польщі її південно-східних територій.[23,с.7] Серед них був, наприклад, редактор «Українського голосу» Зенон Пеленський та інші люди, пов'язані з газетою. У «Новій Зорі» заявили, що їх звинуватили в пособництві при підготовці націоналістичного конгресу у Відні, на якому було створено ОУН.[7,с.1]

Пацифікація та репресії влади мали свої відчутні наслідки. Одним із них це була переоцінка політичних настроїв представників української нації. Починаючи з 1931 р. Українське парламентське представництво робило спробу проведення реальної політики, головною метою якої було отримання територіальної автономії у складі Польської держави.[54,с.] Тоді українські політики усвідомлювали, що через безкомпромісне ставлення до влади їхні співвітчизники можуть втратити все, чого вони зуміли досягти в країні, де вони жили. Схоже влада також не хотіла нагнітати напруженість. Обидві сторони почали шукати шляхи врегулювання конфлікту.

З української сторони врегулювання підтримали члени УНДО, у тому числі його провідний політик Василь Мудрий, а також Любомир Макарушка. Проти угоди був о. Леонтій Куницький.[48,с.125-126] Його завершенню передували переговори УНДО з урядом проведені ще наприкінці травня і в червні 1930 р. Про їх хід повідомила львівська газета «Руський голос», яка представила необхідні умови договору. В обмін на їх виконання сторона взяла на себе зобов'язання для участі у парламентських виборах. Цікаво, що сама УНДО спростувала ці повідомлення, назвавши газету «москвофільським органом», що збрехала про їх нібито переговори з урядом.[там же] Але справа в тому, що перемога УНДО на наступних виборах була дуже важливою для влади. Як пише Мирослав Шумило, вони боялися, що якщо польські опозиційні партії вирішать бойкотувати їх, що й сталося, то новий виборчий закон не буде

легітимізований. Тактична угода з УНДО мала допомогти польській владі в цьому питанні та збільшити явку виборців.[53,с.195]

25 лютого 1931 р. відбулася нарада НБСУ та Українського клубу, під час якої були представлені умови угоди. Українці вимагали, зокрема, звільнення депутатів, відкриття гімназії в Дрогобичі, яка була закрита кількома тижнями раніше, а також фінансової допомоги їхнім кооперативам. Лютнева зустріч не привела до примирення.[51,с.176]

Українське національно-демократичне об'єднання взяло участь у виборах, водночас зміцнивши свої позиції в українській громаді Східної Галичини. Після їх закінчення влада продовжувала прагнути до порозуміння.[48,с.141-142] Угода була остаточно укладена влітку 1935 р. і деякі політики з правлячої партії відреагували на це негативно.[51,с.204]

Тому прагнення до нормалізації взаємовідносин у Львівському, Тернопільському та Станіславівському воєводствах не було головною рушійною силою укладення угоди.[53,с.195] УНДО висунула перед урядом вісімнадцять вимог, виконання яких мало покращити польсько-українські відносини,[48,с.225-226] але влада не поспішала їх виконувати.[51,с.205] Це викликало зміну настроїв серед українців, навіть серед тих, хто підтримував ідею примирення.

Варто підкреслити, що ідея польсько-української угоди УХО висувала з самого початку її створення в 1925 р.,[33,с.5] тому не дивно, що вона позитивно поставилася до її укладення в 1935 р. На сторінках «Нової Зорі» багато разів писали, що відсутність згоди між народами шкодить самим полякам, і було закликано відродити співпрацю з українцями заради держави. Угоди, якої домагалися єпископ Станіславівський та люди з ним пов'язані, мали базуватися насамперед на християнських цінностях. Основи своєї ідеї Хомишин намагався представити вірним у пастирських листах. У листі «Про політичне становище українського народу», опублікованому у 1931 р. він стверджував, що лояльне ставлення до Польщі дасть змогу українцям прагнути до територіальної та національної автономії. Більше того, він вважав, що як польські громадяни, його

народ має підтримувати її зміцнення. Завдяки цьому, стверджував він, уряд висловить більше розуміння їхніх національних прагнень. Водночас у листі 1931 р. священнослужитель аналізував вжиті дії після 1918 р. як поляками, так і українцями в плані їхніх взаємовідносин і мав багато зауважень до обох сторін.[51,с.187]

Однак у 1932 р. Хомишин був змушений обмежити свої контакти з польськими громадянами, які шукали згоди. У той час, як повідомляв в одному з листів сам Осип Назарук, йому надходили погрози від членів ОУН та отримав інформацію про запланований замах на його життя.[41,с.37] Однак він не змінив своїх поглядів на лояльність до польської держави. У книзі «Українська проблема» 1933 р. він підтвердив, що він вважав Польщу єдиною країною, яка може допомогти українцям створити соборну Україну. Однак для того, щоб це сталося, українська політика має базуватися на лояльності до Польщі.[51,с.187] Більше того, єпископ був переконаний, що лише через співпрацю з польським урядом можна буде домовитися про кращі умови для функціонування українського народу.[51,с.274-279]

Ідея покращення умов життя українців, не знайшла підтримки в більшій частині української громади. Після української проблеми націоналістичні кола вважали Хомишина «зрадником нації». На його ім'я було видано брошуру з наклепом. Редакція «Нової Зорі» виступила на захист духовенства, наголошуючи, що воно сприймає польсько-українські справи не з точки зору людської політики, а передусім «божественної». Також зазначалося, що його формула вирішення польсько-українських проблем міститься у двох цитатах із Святого Письма: «Люби ближнього свого, як самого себе» і «Не роби іншому того, що тобі неприємно». Стверджувалося, що якщо ці правила будуть введені в повсякденне життя, питання між націями будуть швидко вирішені.

На жаль, польська влада вчинила дії, які могли відбити в українців лояльне ставлення до Польщі та призвести до поглиблення їхньої неприязні до держави. На сторінках «Нової Зорі» звинувачували владу, що вона заважає українцям займати посади в адміністраціях. Це було підкреслено у тому числі, що серед 130

депутатів Львівської міської ради їх лише дев'ять, хоча відсоток жителів України вказав, що кількість їхніх депутатів має бути більшою.

Як уже зазначалося, оточення Хомишина вітало польсько-українську угоду. Проте перед її виконанням, вони закликали, щоб при її укладанні обидві сторони врахували той факт, що вона має служити як Польській державі, так і українській нації. Тим часом, як повідомлялося у «Новій Зорі» будь-які коментарі українців, в т.ч. з питань української освіти влада сприймала як безпідставні претензії та «інсинуації». Вже у 1930 р. влада розпочала закриття шкіл, у тому числі середніх, наприклад у Тернополі та Рогатині. Як повідомили в органі УКНП, Міністр освіти також заявив, що «розпустить кожну українську школу, яка не підготує молодь до служіння країні і до мирного співіснування її громадян». У липні 1932 р. влада почала вводити так звані реформи Єнджеєвича. Він модернізував систему освіти, але водночас викликав занепокоєння національних меншин. Переважно ці страхи були пов'язані із запропонованими принципами державної освіти Адама Скварчинського, Славоміра Червінського та Януша Єнджеєвича. Очевидно, це не знайшло порозуміння в Українському клубі, його учасники наголошували, що ця ідея матиме сенс лише в країні єдиною структурою національності, тоді як у Польщі її реалізація унеможливила б національну освіту меншин, що її населяють.[51,с.183] Незважаючи на опір української громади, 11 березня 1932 р. сейм прийняв закони про шкільну систему, приватних шкіл та науково-освітніх установ, а 15 березня 1933 р. інший – про повноваження адміністративних органів надавати державні стипендії та про академічні школи.

«Нова Зоря» інформувала про дискримінацію українців у сфері освіти та відкрито критикувала дії влади, вважаючи їх безглуздими. За словами УКНП, закриття навіть усіх шкіл не означало б, що українська освіта припинить своє існування, бо в такій ситуації роль вчителя неодмінно прийме на себе преса, яка легко доходить до аудиторії. Наголошувалося, що українці повинні мати хоча б мінімальні освітні права. Також зазначалося, що до війни в них було 2086 шкіл,

тоді як у 1930-х роках – лише 457. Також було засуджено розпуск установ «Рідної школи» в Лукові та Соколова.

У 1930-х роках невігідними для українського суспільства були й інші законопроекти. Одне з них стосувалося військової колонізації на територіях, не заселених переважно поляками. Проти таких планів виступив із протестом Український клуб наголосивши, що населення, яке він представляє, і без того має мало землі. До критики приєдналося оточення Хомишина. У «Новій Зорі» наголошувалось, що держава повинна тратити на колонізацію величезні ресурси, яких у неї насправді немає, тим більше, що країна має великі борги за кордоном. «Навіть якби Польща знайшла кошти для колонізації та асиміляції, які будуть наслідки?» – запитав один із учасників УКНП.

Окрім суттєвих аргументів проти колонізації, були й заклики до поляків як нації нагадати собі час до незалежності, коли вони самі перебували в подібній ситуації.[1,с.4] Члени УКНП стверджували, що вони повинні розуміти, що означає колонізація та які труднощі вона приносить. У наступні роки ця проблема з'явилася знову. У «Новій Зорі» наголошувалося на нерівному ставленні владою до громадян різних національностей, яка надавала пільги польському населенню. Важливим був той факт, що українське селянство змушене було купувати землю, часто переплачуючи за неї, а поляків підтримувала держава, пропонуючи їм або безкоштовно, або за дуже вигідними цінами.

Варто також нагадати, що 8 липня 1935 р. був введений новий виборчий регламент до сейму та сенату, який змінив спосіб виборів. Пропорційна система у Сеймі була замінена мажоритарною, при цьому можливість пропонування кандидатів обмежувалася особливими зборами, що склалися з висунутих осіб правлячим табором. За словами одного з авторів змін до розпорядження в парламенті, Валерія Славека, він мав бути структурований так, щоб політичні партії не мали монополії на висування кандидатів у депутати. Введені зміни були недемократичними і не змогли заручитися підтримкою опозиції. Занепокоєння вищезгаданою ситуацією виявили і земляки Хомишина. Про це інформує, серед

іншого документ, адресований підрозділам державної поліції станіславівського повіту, в якому було написано, що «у зв'язку з декларацією прем'єр-міністра Славека на сесії парламенту з питань виборчого законодавства до законодавчих органів, українське суспільство було дуже стурбованим його новим проектом».

Громада Хомишина розкритикувала новий виборчий закон. На сторінках «Нової Зорі» наголошувалося, що він позбавлений принципу пропорційності, і це посилить вплив влади на результати виборів і не дасть і не дасть українцям самостійно брати в них участь. Ще до того, як він набув чинності, «Нова Зоря» повідомляла, що якби він набув чинності, то це дуже би вдарило по національній меншості.[4,с.1]

У 1935 р. в умовах майбутніх парламентських виборів члени УНО почали серйозно замислюватися, чи варто взагалі брати в них участь. Було розглянуто кілька сценаріїв політики. Перший передбачав, що навіть якщо в них візьмуть участь представники українського населення, напевно жоден з них не отримає мандат. Другий варіант, запропонований УНО, передбачав погодження з урядом і висування кандидатів Хомишина. Останнім рішенням було бойкотувати вибори. Як повідомляла «Нова Зоря», українські політики, в тому числі члени УНДО, звернулися до останнього варіанту, але УНО не підтримали цю позицію, підкреслюючи, що українці лише програють на подібних акціях, і як приклад, вказали на запровадження владою нового виборчого законодавства. Члени УНО також стверджували, що якби УРП не проігнорувала запрошення НБСУ до співпраці над новою конституцією, ймовірно, її умови були б вигідніші для українців. Тому хомишинська сторона рекомендувала розглядати лише перші два рішення. Зрештою українські депутати та сенатори зі Східної Галичина та Волині порозумілися з поляками й увійшли до Сейму із спільних польсько-українських списків. У «Новій Зорі» писали, що створення клубу з польськими депутатами дало можливість для спільної взаємовигідної політики.

Однією з найважливіших причин, чому УНДО взяла участь у виборах, був, як пише Рішард Томчик, урок, який запам'ятався членам цієї партії, наданий українським політичним колам, коли вони бойкотували вибори 1922 р. Тому,

Українське національно-демократичне об'єднання вирішило піти на виборчий компроміс з урядом.[48,с.218-219] Єпископ Хомишин, однак, порадив не брати участь у виборах членам УНО, оскільки вважав, що це вважатиметься розширенням УНДО. Він також боявся, що УНО не вистачить часу для набуття політичного досвіду.

На початку жовтня 1935 р. перед своїми земляками, що виступили в польському парламенті, Хомишин поставив конкретні завдання, запропонувавши дві програми: мінімум і максимум. В першій була боротьба проти подальшої ліквідації українських установ, за відкриття закритих владою товариств та можливість створення нових. В другій передбачалася боротьба за автономію Східної Галичини у складі Польщі. Єпископ бачив це лише в об'єднанні політичних сил цього регіону та Волині та в створенні українського депутатського клубу. Все-таки у грудні 1935 р. під час зустрічі в Станіславові члени УНО схвалили цю ідею, але на початку січня 1936 р. всі надії розвіяв Василь Мудрий. В одному з інтерв'ю він заявив, що не може бути й мови про співпрацю з українцями Волині, бо їх очолює Петро Певний, який, за словами голови УНДО, є «маріонеткою» в руках воєводи Юзевського. Він, у свою чергу, звинуватив його в проведенні закамфльованої політики асиміляції волинських українців із поляками.

Таким чином, можна сказати, що польська влада в своїй політиці взяла курс на асиміляцію українців з польським населенням, і наданням польському населенню більших громадянських прав, ніж українському. Внаслідок політики пацифікації, викликаной діями українських націоналістів на території Східної Галичини, багато українських політиків, в тому числі Василя Мудрого було заарештовано, що налаштувало українське суспільство ще більше проти польської влади і діячів, які цій владі підпорядковуються.

РОЗДІЛ 4. «Церковно-релігійні організації Станіславівської єпархії Греко-Католицької Церкви в 20–30-ті рр. ХХ ст.» у навчальному і поза навчальному плані

Історичне краєзнавство має великий на розвиток громадянської компетентності в учнів. Вивчення історії Станіславівщини впливає на формування в учнів історичних знань, а також формування загальних та предметних компетентностей. Історія рідного краю на уроках історії бажання вивчати історію та культуру свого рідного населеного пункту.

Вивчення історії таких організацій, як: УХО, УКНП та УНО, допоможе сформувати в учні громадянську компетентність та виховає в ньому відповідального громадянина своєї Батьківщини. В учнів сформується відповідальність за розвиток свого краю та бажання примножити відомості про своє місто.

По даній тематиці в школі можна провести виховні заходи, інтелектуальні ігри, урок-конференцію, тематичні вечори, бесіди та діалоги. За межами школи можна використати такі форми позакласної роботи як екскурсії, відвідування пам'ятних мість, архівів, музеїв.

В ході таких видів роботи можна використати індивідуальні, групові форми роботи, а також різні інтерактивні методи.

Тема «Церковно-релігійні організації Станіславівської єпархії Греко-Католицької Церкви в 20–30-ті рр. ХХ ст.» є прикладом краєзнавчої роботи та може бути використана для опрацювання на факультативному заняті.

На прикладі даної тематики з історії вчитель збагачує знання учнів з історії рідного краю, його культурного надбання та політичних процесів, які відбувалися в даний період історії.

Підґрунтям для даної теми може бути похід в історико-краєзнавчий музей, де діти можуть наочно познайомитися з історичними експонатами, після чого вони матимуть можливість обмінятися думками і враженнями між собою про побачені ними експонатами та різними документальними джерелами між собою.

На уроці в учнів формується уявлення про політичний розвиток Станіславщини, під владою якої держави перебував край, які політичні партії та організації діяли у 20-30-х рр. ХХ століття. Учні дізнаються про історичних постатей, які справили великий вплив на розвиток та становлення греко-католицьких організацій в Станіславі. Великий вплив цьому становить постать Григорія Хомишина – станіславівського єпископа, який надав право товариству «Скала» при кожній парафії створювати читальні, які стали б її інтелектуальним центром.

Діти зможуть доторкнутися до історії рідного краю в 20-30-х рр. ХХ століття, почерпнути знання та враження, які справляють наплив емоцій, адже це те, що є близьке по духу та викликає почуття гордості своїм минулим.

Вчитель має спонукати учнів до глибшого пізнання власної історії, та може задіювати учнів у проектах, які присвячені історії рідного краю.

Тема « Церковно-релігійні організації Станіславівської єпархії Греко-Католицької Церкви в 20–30-ті рр. ХХ ст.» може стати предметом науково дослідження.

Вчитель повинен заохотити учнів до групової роботи. У ході дослідження даної проблематики, вітаються обговорення та дискусії по темі, використовуються такі методи, як «мозковий штурм», метод «прес» та «круглий стіл».

Учитель повинен тільки коригувати та направляти учнів у правильному напрямку, але основну пошукову роботу учні повинні здійснювати самостійно. Вони повинні визначити мету своєї роботи, способи досягнення, навчитися аргументувати власну думку та об'єктивно оцінити проведену роботу.

Проекти можуть бути короткострокові, середньострокові та довгострокові. Проекти які розраховані на декілька уроків мають короткий час на його виконання, проекти які тривають близько одного місяця є середньостроковими, а проекти в яких учні задіяні від півроку і до цілого навчального року називаються довгостроковими.

Коли учні вже підготували свій проєкт повністю, тоді організовується захист, де школярі демонструють пройдену роботу і змальовують загальну картину тих чи інших історичних процесів, подій та явищ.

Після проведення даної роботи учні оволодівають певними знаннями та навичками, розвивають пошукові здібності, творчий потенціал, вміння працювати в групах, а також комунікативні навички.

Краєзнавча робота стає засобом виховання в учнів почуття патріотизму, причетності до історичних подій, свого вкладу у цей процес, а також любов та повагу до власного народу.

Вивчення краєзнавства у позашкільній роботі може відбуватися у формі факультативу. Вчитель має організувати роботу так, дітям передусім було цікаво не лише бути присутнім на занятті, але й також брати активну участь у обговоренні.

Факультатив – це такий вид шкільної роботи, де учні поглиблюють знання з даного предмету. В нашому випадку з історії. На факультативному занятті тему краєзнавства не варто оминати. Вона може бути взята для вивчення історії рідного краю на фоні тих чи інших історичних процесів чи явищ.

Факультативна робота стане ефективною, тільки, якщо конкретно та чітко поставити завдання перед своїми учнями. Постановка проблемного питання, а також надання творчості навчальному процесу розбавить заняття цікавими підходами для досягнення поставленої мети. За умови раціонального використання методів та форм навчання, окрім того індивідуального підходу до кожного учня можна розвинути дослідницькі вміння та навички.

Зацікавленість учнів у вивченні історії рідного краю є одним із найважливіших завдань як для вчителя загалом, так і для вчителя історії в конкретному випадку, адже саме вчитель формує у дитини любов до рідного краю, повагу та розуміння до людей що її оточує, Вчитель має показати дітям, що саме минуле є фундаментом, того що ми маємо сьогодні і цей фундамент протягом свого життя наші пращури мурували для майбутнього покоління.

На уроках чи факультативах, де теми присвячені історії рідного краю вчитель може використати ілюстрації, спогади очевидців подій, які відбулися в минулому.

Застосування новітніх технологій допомагає вчителю урізноманітнити роботу в класі, використати різні інтерактивні форми роботи. Для отримання нової інформації доцільно використовувати комп'ютер та мережу інтернет. Інформаційні технології заощаджують час вчителя на вивчення нового матеріалу. За рахунок мультимедії можна використати більше наочності, застосувати нові форми перевірки засвоєння нового матеріалу, застосовуючи веб-ігри, тестові форми контролю та інше.

Комп'ютер здатний доповнити розповідь вчителя додатковим матеріалом, а саме, ілюстрацією, презентацією, відеофрагментом в якому розповідається дана історична подія.

Вивчення історії Станіславівщини повинно зародити в серці учня потяг до реалізації суспільно-корисної праці. Розвиток свого міста, села або селища є завданням, яке призначене для талановитої і прогресивної молоді. Школа повинна утворювати це бажання, за допомогою багатогранної роботи.

Зміст шкільного краєзнавства у всебічному вивченні території свого рідного краю у навчальній та виховній цілях, використовуючи при цьому різні джерела інформації. Вчитель стає модератором, який ставить перед учнями мету, об'єкт для дослідження, зазначає методи та види роботи, які застосовуються для вивчення краю.

Успішність учнів, певною мірою, залежить і від педагогічної майстерності вчителя, і від того, наскільки правильно він організує роботу, враховуючи всі особливості.

Отож, шкільне краєзнавство покликане формувати в учнях патріотів своєї держави, відданих одній чесній справі – зберегти досягнення своїх славних предків у своїй пам'яті і передати ці знання наступному поколінню. Важливо правильно донести дітям значущість вивчення історії рідного краю.

Покликання вчителя полягає у тому, що він повинен надати своїм учням позитивний приклад. Довести до дітей важливість краєзнавчої діяльності не лише, як історичного надбання, та збагачення напрацьованих матеріалів, а й для себе як становлення особистості відповідальної за долю свого краю.

В обов'язки вчителя, в урочний та позаурочний час входить, якісно організувати роботу учнів та направити їх в правильне русло, а у потрібний час надати гідну пораду.

Факультативна та безпосередньо позаурочна форми роботи покликані розвивати в дітей життєво необхідні компетентності. Вивчення історії рідного краю формує в учнів громадянську компетентність, тому що спонукає учня вивчати історію свого населеного пункту в комплексі із загальною історією України, не розділяючи на окремі елементи. Логічно, оскільки учні вчать аналізувати події, співставляти політичні і суспільні процеси, які тим чи іншим чином вплинули на історію населеного пункту. А також формується аксіологічна компетентність, діти можуть дати оцінку певним фактам, діяльності історичних постатей, які жили і діяли в міжвоєнних роках ХХ століття.

Тому історія рідного краю є актуальною по сьогоднішній день. Адже молоде покоління повинно добре знати не лише загальну історію України, а також і історію свого рідного краю, аби краще розуміти своїх співгромадян. Такий громадянин повинен нести із собою знання для того, щоб не повторювати помилки минулого в майбутньому, і впевнено йти до своєї цілі до кінця.

ВИСНОВКИ

Раніше християнська течія була пов'язана з Григорієм Хомишиним у 1925 р. була включена в організаційні рамки, що сформувалися у Східній Малопольщі в другій половині ХІХ ст. внаслідок договорів між поляками та українцями, які проживали на спільній території, а потім залишилися в межах Австро-Угорщини. Польські політики, які представляли свої угруповання у Національному сеймі, однак, не були одностайні щодо визнання національних прагнень українців. Проте їх підтримали демократи, соціалісти, станчики та частина духовенства.

Перша польсько-українська угода була підписана в 1869 р. і збереглася ще до середини 1870-х років. Ще одна, яка започаткувала політику «нової ери», була підписана у 1890 р. Це мало призвести до примирення двох народів. З українського боку їх парафували Олександр Барвінський і Юліан Романчук. Однак дуже швидко між його авторами стався розкол, і, як наслідок, у 1896 р. група Барвінського створила Католицький Русько-Народний Союз (КРНС). У ньому відстоювалася ідея примирення між народами та намагання створити програму всебічної перебудови відносин «в країні» на основі християнських цінностей. Значна частина українців не сприйняла програму КРНС позитивно, звинувачуючи Барвінського в діях на користь поляків. Ці у свою чергу почали сумніватися, чи була запропонована ним політика вигідною для них. Це не змінює того факту, що ідея угоди збереглася протягом наступних років, і певна заслуга в цьому була заслугою деяких представників греко-католицького духовенства. З його ініціативи в 1901 р. була створена Руська Громада, завданням якої стало підкреслювати відмінність української нації та дбати про її розвиток.

Проте вплив КРНС в українському суспільстві не відіграв велику роль в українському політичному житті. У 1911 р. Союз був реорганізований, створивши Християнсько-соціальну партію (ХСП), яка прагнула захистити національно-політичні та релігійні інтереси українського народу в Галичині. Нову партію підтримав єпископ Хомишин. У початковий період Першої світової війни він призупинив свою діяльність, відновивши її на короткий час у 1918 р.

Польща повернула собі підпорядкування, а українці все ще залишалися без власної країни.

Це сталося незважаючи на те, що в січні 1918 р. Українська Народна Республіка (УНР) проголосила незалежність, а Українська Національна Рада (УНРада) того ж року ухвалила рішення про створення Західноукраїнської Народної Республіки. З квітня по грудень 1918 р. УНР функціонувала як держава.

Список використаних джерел

Періодичне видання

1. "Нова Зоря", 1930, № 17, с.4
2. "Нова Зоря", 1930, № 77, с. 2.
3. "Нова Зоря", 1931, № 83, с. 6.
4. "Нова Зоря", 1935, № 29, С. 1
5. "Нова Зоря", 1939, № 10, с. 3.
6. „Нова Зоря", 1930, № 53, с. 1.
7. „Нова Зоря", 1931. № 84, с. 1
8. «Нова Зоря» 1927, № 49, с. 4.
9. «Нова Зоря» 1928, № 99, С. 4.
10. «Нова Зоря» 1929, № 91, С. 1.
11. «Нова Зоря» 1930, № 99, С. 1.
12. «Нова Зоря» 1930, № 4, С. 4.
13. «Нова Зоря» 1930, № 25, С. 1.
14. «Нова Зоря» 1930, № 69, С. 1.
15. «Нова Зоря» 1930, № 71, С. 1-2.
16. «Нова Зоря» 1930, № 77, С. 1-2.
17. «Нова Зоря» 1930, № 85, с. 1.
18. «Нова Зоря» 1930, № 90, С. 1-2.
19. «Нова Зоря» 1930. № 5, С. 1.
20. «Нова Зоря» 1930. № 83, С. 3.
21. «Нова Зоря» 1931, № 1, с. 1
22. «Нова Зоря» 1931, № 59, С. 1.
23. «Нова Зоря» 1931, № 81, С. 7.
24. «Нова Зоря» 1932, № 4, С. 3.
25. «Нова Зоря» 1932, № 8, С. 4.
26. «Нова Зоря» 1934, № 70, С. 3
27. «Нова Зоря» 1935, № I, С. 4-5.
28. «Нова Зоря» 1936, № 75, С. 1-2.

29. «Нова Зоря» 1938, № 13, С. 3
30. Дмитро Паліїв, «Нова Зоря» 1938, № 71, С. 7.
31. Назарук О., Релігія і ФНЄ, «Нова Зоря» 1937. № 49, С. 4.
32. Полянський М., Соціально-економічна проблема та її значного життя у світі, «Нова Зоря» 1930, № 10, с. 2-3.
33. Прушинський М., Українська справа в Польщі, «Нова Зоря» 1935, № 55, С. 5.
34. Ювілей 50-річчя Станіславської єпархії, "Нова Зоря", 1935, № 16, стор 3.

Монографії та статті

35. Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. - Івано-Франківськ, 2010. - 500 с.
36. Беген О. Католицька акція та українські католицькі організації у Східній Малопольщі у міжвоєнний період. Люблін 2009 р. С. 182
37. Вапінський Р., Історія польської політичної думки XIX-XX ст., Гданськ 1997, с.207.
38. Галагіда І. "Між Москвою, Варшавою та Ватиканом. Історія Греко-католицької церкви в Польщі 1944-1970" , Варшава 2013, С. 56
39. Галагіда І. "Шпигун Ватикану": греко-католицький священик о. Василь Гриник (1896-1977). - Варшава, Інститут національної пам'яті, 2008. - 648 с.
40. Гладюк Т., Організаційно-видавнича діяльність Тимчасового організаційного комітету Української християнської організації (УХО) 1925-1928, «Наукові Записки Тернопільського Національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Історія "2009, № 3
41. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин і питання українсько-польського порозуміння 1904-1939 рр. Івано-Франківськ: Плай. 2001. – 71 с.

42. Місило Є. Бібліографія української преси в Польщі (1918–39) і Західно-Українській Народній Республіці (1918–1919). Довідник / Євген Місило. – Едмонтон, 1991.
43. Новак М., Націоналісти та українці. Національна демократія щодо української меншини в Польщі 1922-1939 рр., Гданськ 2007 р., с.111.
44. Парух В., Від державної консолідації до національної консолідації. Національні меншини в політичній думці табору пілсудчиків (1926-1939), Люблін 1997, с. 23-91.
45. Пилипів, І. В. Діяльність єпископів Станіславської єпархії УГКЦ з організації та розвитку духовної семінарії в 1907-1945 рр. [Електронний ресурс] / І. В. Пилипів // Сумський історико-архівний журнал. – 2011. – № 12-13. – С. 193-199.
46. Ржеменюк Ф. . Польські уніати 1596-1946, Седльце 1998 р. с. 216.
47. Томчик Р., Українська радикальна партія в Другій Польській Республіці 1918-1926, Щецин 2007, С. 238.
48. Томчик Р., Українське національно-демократичне об'єднання 1925-1939, Щецин 2006, с. 125-126.
49. Торжецький Р., Поляки та українці. Українська справа під час Першої світової війни у Другій Польській Республіці, Варшава 1993 р., с.24.
50. Х. І. Лубенський, Греко-католицька церква в південно-східних провінціях, " питання національності " 1934, № 5/6, стор 537-555..
51. Хойновський А., Концепції національної політики польських урядів у 1921-1939 рр. Вроцлав-Варшава-Краків-Гданськ 1979, с. 173-174 (серія: «Польська політична думка XIX-XX ст.», т. 3).
52. Швахулак М. , Польське суспільство і польська держава напередодні і під час німецько-польської війни 1939 року, "український бюлетень" 1999, № 5, с. 63, 66.
53. Шумило М., Еволюція позиції українського парламентського представництва..., с. 195.

54. Шумило М., Українське парламентське представництво в Сеймі і Сенаті Республіки Польща (1928-1939). Варшава, 2007.

Спогади

55. Назарук О. Втеча зі Львова до Варшави. Спогади українського консерватора першої половини жовтня 1939 р. Перемишль 1999 р. 18 с.

ДОДАТКИ

Рис. 1.1. Блаженніший Григорій Хомишин

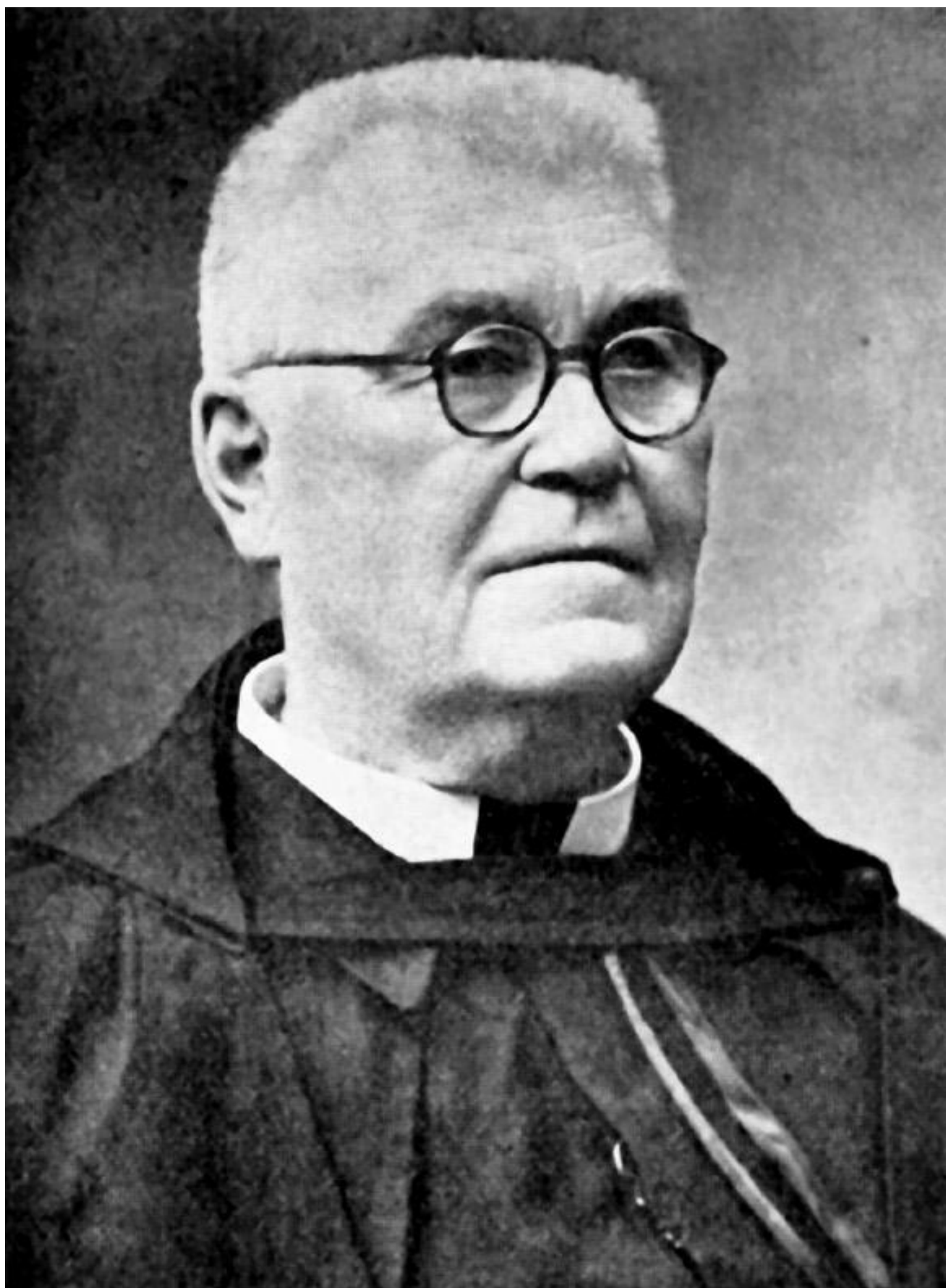

Рис. 1.2. Титус Теодозій Галуцинський

Рис. 1.3. Иван Волянскій

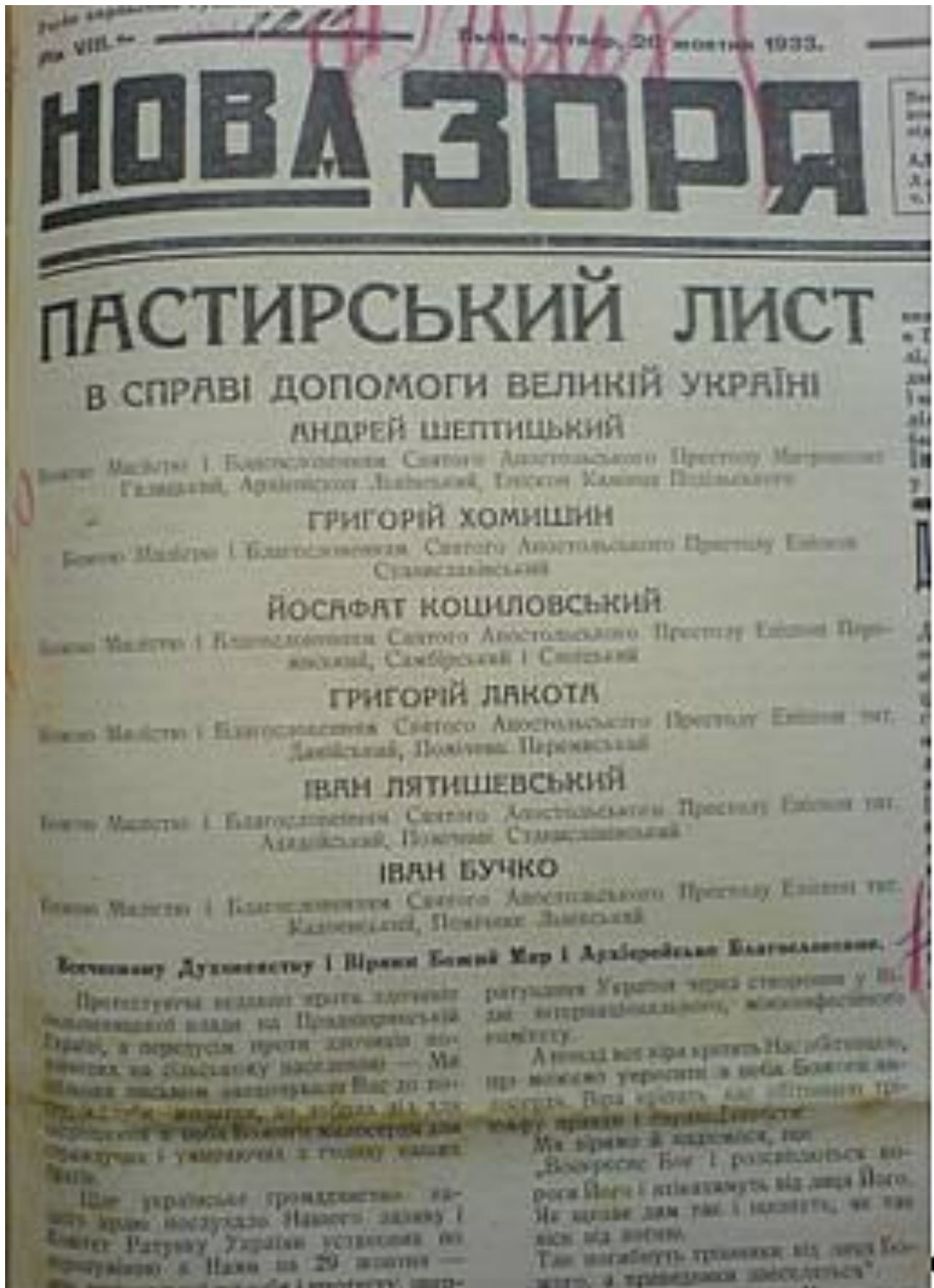

Рис. 1.4. «Нова Зоря»